

ZESZYT O BOŻEJ OPATRZNOŚCI NR 4

TEMATYKA NAUCZANIA JANA PAWŁA II

PODCZAS PIELGRZYMOK DO AMERYKI ŚRODKOWEJ



*Pamiętajcie, że każdy człowiek jest waszym bratem
i stańcie się pełnymi szacunku obrońcami jego godności.
Ponad wszelkimi różnicami społecznymi, politycznymi, rasowymi
i religijnymi, należy zawsze w pierwszym rzędzie zabezpieczyć życie
waszego brata, każdego człowieka.*

Jan Paweł II

ZESZYT O BOŻEJ OPATRZNOŚCI NR 4

TEMATYKA NAUCZANIA JANA PAWŁA II

PODCZAS PIELGRZIMEK DO AMERYKI ŚRODKOWEJ

WARSZAWA 2018

Tekst

Ks. dr hab. Zdzisław Struzik, prof. UKSW

Opracowanie graficzne i skład

Łukasz Jankowski

Korekta

Marta Świerczek

Zdjęcia

Instytut Papieża Jana Pawła II

Centrum Opatrzności Bożej Opatrzności

Druk

Drukarnia Wydawnictwa Arka

©Copyright by Instytut Papieża Jana Pawła II

Warszawa 2018

Wydanie II poprawione i uzupełnione

ISBN 978-83-65198-44-0

Instytut Papieża Jana Pawła II

ul. Ks. Prymasa Augusta Hlonda 1

02-972 Warszawa

tel. 22 213 11 90; fax 22 213 11 92

www.ipjp2.pl, e-mail: instytut@ipjp2.pl



SPIS TREŚCI

Słowo wstępne	5
Wprowadzenie	8
1. Kostaryka	9
1.1. Przemówienie powitalne na lotnisku w San José	9
1.1.1. Konieczność katechezy. Katecheza umacnia wiarę	11
1.1.2. Dyscyplina w życiu kościoła. Papież udziela pochwały	12
1.1.3. Krytyka dwóch ustrojów, kapitalizmu i kolektywizmu	15
1.1.4. Sprawiedliwość i pokój	16
1.2. Spotkanie z kostarykańską polonią	17
1.3. Homilia podczas mszy św. w parku La Sabana	17
1.4. Przemówienie do zakonnic w katedrze w San José	19
1.5. Przemówienie podczas spotkania z młodzieżą	19
1.6. Przemówienie podczas spotkania z członkami Ogólnoamerykańskiego Trybunału Praw Człowieka	24
2. Nikaragua	25
3. Panama	28
3.1. Przemówienie podczas spotkania z rolnikami – <i>Campesinos</i>	31
3.2. Przemówienie do duchowieństwa i przemówienie pożegnalne	34
4. Salwador	34
4.1. Homilia podczas Mszy św. na błoniach metro-centro w San Salvadorze	36
4.2. Przemówienie podczas spotkania z duchowieństwem	37
5. Gwatemala	39
5.1. Homilia podczas Mszy św. na Campo de Marte	40
5.2. Przemówienie podczas spotkania z ludnością tubylczą	41
5.3. Przemówienie podczas spotkania z zakonnikami w Sanktuarium Serca Jezusowego w kolegium św. Jana Bosko	42
5.4. Przemówienie do środowisk uniwersyteckich	43
6. Honduras	46
6.1. Przemówienie podczas spotkania z członkami ruchu Liturgii słowa i katechistów	48
7. Belize	49
7.1. Homilia podczas Mszy św. na lotnisku w Belize	50
8. Haiti	52
8.1. Przemówienie do Rady Konferencji Episkopatów Ameryki Łacińskiej – CELAM	54
8.2. Zadania CELAM	55
Podsumowanie	57
Uzupełnienie	57
Bibliografia	59
Nowenna do Opatrzności Bożej	60

SŁOWO WSTĘPNE

Szczęść Boże!

Dostrzegać Bożą Opatrzność w codzienności jest na pewno trudniej niż w ważnych i dziejowych chwilach życia ludzi i narodów. Okazją do tego była niewątpliwie posługa św. Jana Pawła II i Jego – jakże ważna – pielgrzymka do Ameryki Środkowej oraz List do Episkopatów Ameryki Środkowej.

Zeszyt o Bożej Opatrzności wydawany przez Instytut Papieża Jana Pawła II jest kolejnym dowodem na piękne działanie Bożej Opatrzności w prowadzeniu Ludu Bożego przez pasterzy Kościoła. Święty Jan Paweł II jest bardzo czczony w powstającym Sanktuarium Opatrzności Bożej – Wotum Narodu. W każdy wtorek modlimy się wieczorem – przez Jego wstawiennictwo – o Bożą Opatrzność nad naszą Ojczyzną i tymi, którzy polecają się naszym modlitwom.

Poznanie nauczania Świętego Papieża jest dobrą drogą do poznawania Bożej Opatrzności, która czuwa nad narodami. Nauczanie św. Jana Pawła II, przedstawione w oddawanym czytelnikowi Zeszycie o Bożej Opatrzności nr 4 pt. *Tematyka nauczania Jana Pawła II podczas pielgrzymek do Ameryki Środkowej*, nie jest jedynie zawężone do jednego kontynentu, ale jest także aktualne w naszej Ojczyźnie.

Polecam i zapraszam do przyjęcia z sercem tych wskazań św. Jana Pawła II.

Ks. Tadeusz Aleksandrowicz – Proboszcz

KRZYŻ PROCESYJNY W PANTEONIE WIELKICH POLAKÓW W ŚWIĄTYNI OPATRZNOŚCI BOŻEJ

ILUSTRACJA: ZDJĘCIE KRZYŻA, STRONA BOLESNA

Zwieńczenie krzyża:

Manus Dei (ręka Boga Ojca) w geście błogosławieństwa, układ palców wg tradycji oznacza greckie litery IC XC – skrót imienia Jezus Chrystus.

Dwa palce – wskazujący i środkowy, oznaczają również dwie natury Chrystusa.



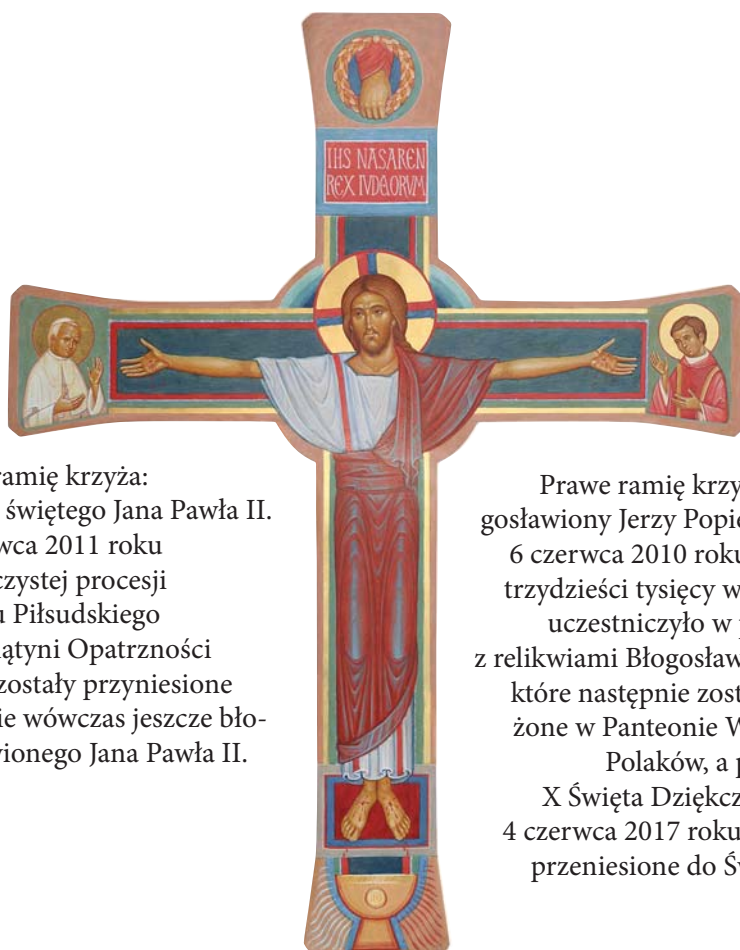
W ramionach krzyża postaci Matki Bożej i Jana Ewangelisty rozważają w milczeniu mękę i śmierć Chrystusa.

U stóp krzyża postaci Adama i Ewy, wychodzące z grobu – scena nawiązuje do odkupieńczej śmierci Chrystusa.

ILUSTRACJA: ZDJĘCIE KRZYŻA, STRONA CHWALEBNA

Postać Chrystusa przedstawiona jest w szatach arcykapłańskich. Kolory szat to symbole boskiej (błękit) i ludzkiej (czerwień) natury Chrystusa. Złoto – symbol Bożej światłości.

Zwieńczenie krzyża:
Manus Dei (ręka Boga Ojca), trzymająca wieniec laurowy
symbolizujący królewską godność Jezusa Chrystusa.



Lewe ramię krzyża:
postać świętego Jana Pawła II.
5 czerwca 2011 roku
w uroczystej procesji
z placu Piłsudskiego
do Świątyni Opatrzności
Bożej zostały przyniesione
relikwie wówczas jeszcze bło-
gosławionego Jana Pawła II.

Prawe ramię krzyża: bło-
gosławiony Jerzy Popiełuszko.
6 czerwca 2010 roku ponad
trzydzieści tysięcy wiernych
uczestniczyło w procesji
z relikwiami Błogosławionego,
które następnie zostały zło-
żone w Panteonie Wielkich
Polaków, a podczas
X Święta Dziękczynienia
4 czerwca 2017 roku zostały
przeniesione do Świątyni.

Kielich u stóp Chrystusa to symbol eucharystyczny. Promienie wokół kielicha symbolizują krew i wodę wypływającą z przebitego boku Pana Jezusa.

TEMATYKA NAUCZANIA JANA PAWŁA II

WPROWADZENIE¹

Pielgrzymka apostolska Jana Pawła II do Ameryki Środkowej była zorganizowana z powodu osobistego i duszpasterskiego pragnienia papieża, aby spotkać się z wiernymi, katolikami krajów związanych z chrześcijaństwem od prawie 500 lat. W dniach od 2 do 10 marca 1983 r. Jan Paweł II odwiedził Kostarykę, Nikaraguę, Panamę, Salwador, Gwatemalę, Honduras, Belize i Haiti².



Jan Paweł II

Papież spotkał się ze wszystkimi grupami społecznymi świeckimi i duchownymi. Do każdego dotarł z orędziami ewangelicznymi, orędziami pokoju i pojednania. We wcześniejszym orędziu radiowym papież powiedział: „Głoszenie tego [przesłania jest] po to, ażeby umocnić was w wierze i sprawić, by wcielała się ona i była coraz głębszym natchnieniem dla waszej egzystencji w rzeczywistości dnia powszedniego”³. Papież przewidywał poruszanie spraw Bożych i ludzkich.



Nuncjatura, kard. Óscar Andrés Rodríguez Maradiaga
z Janem Pawłem II (1983)

¹ Tekst pierwotnie został opublikowany w monografii recenzowanej: Z. Struzik, *Tematyka nauczania Jana Pawła II podczas pielgrzymek do Ameryki Środkowej*, w: *Jan Paweł II w Ameryce Środkowej*, red. T. Szyszka, Instytut Papieża Jana Pawła II, Warszawa 2017, s. 13-42.

² J. Sobiepan (red.), *Jan Paweł II w Ameryce Środkowej, 2-10.03.1983. Przemówienia i homilie*, Warszawa 1987.

³ Jan Paweł II, Orędzie radiowo-telewizyjne do Ameryki Środkowej. *Chcę dzielić Getsemanii Kalwarię waszych narodów*, Rzym, 28.02.1983.

1. KOSTARYKA

1.1. PRZEMÓWIENIE POWITALNE NA LOTNISKU W SAN JOSÉ

2 marca 1983 r. Jan Paweł II skierował swoje przesłanie do wszystkich krajów Ameryki Środkowej wraz z serdecznymi pozdrowieniami. Deklarował, że przybywa z zamiarem i intencją ożywienia wiary wśród wiernych tych krajów. Wiara głoszona w tej części świata od 500 lat powinna nadal inspirować ludzi wierzących w Chrystusa do czynienia dobra, tak w zakresie życia indywidualnego, jak i zbiorowego życia poszczególnych narodów.

Społeczeństwa i narody spotkały się z papieżem – największym autorytetem dla tych ludzi wyznających wiarę chrześcijańską – mając nadzieję na jego pomoc w rozwiązaniu wielu problemów politycznych, a szczególnie w osiągnięciu pokojowego współżycia. Papież, już wcześniej zatroskany o te narody, powiedział: „W istocie, gwałtownym i niecierpiącym zwłoki echem



Muzeum Katedralne, Tegucigalpa, Honduras

zabrzmiął w mojej duszy rozdzierający krzyk, jaki podnosi się z tych ziem, krzyk, w którym jest wołanie o pokój, o zaprzestanie wojny i położenie kresu przemocy zadającej śmierć; krzyk, który błaga o pojednanie, o zerwanie z podziałami i nienawiścią; który wyraża pragnienie sprawiedliwości wciąż bezskutecznie oczekiwanej”⁴. Wszystkie osoby poszkodowane w prześladowaniach, i w aktach terrorystycznych, z nadzieją wysłuchały tego współczującego apelu papieskiego.

⁴ Jan Paweł II, Przemówienie powitalne na lotnisku w San José, 2.03.1983, 3.

Jan Paweł II zachęcał, by w sprawach pokoju społecznego kierować się „humanizmem głoszonym przez Kościół katolicki, a szczególnie nauczaniem społecznym, jakie Kościół wypracował przez stulecia w ciągłej weryfikacji i konfrontacji Ewangelii z problemami życia społecznego narodów. To nauczanie i pomoc Kościoła nie opowiada się za żadnym z dominujących systemów politycznych, kapitalizmu czy socjalizmu”⁵, ponieważ zawsze najważniejszą sprawą jest respektowanie godności człowieka, dziecka Bożego, odkupionego przez dzieło zbawcze Chrystusa.



Sanktuarium zamordowanych jezuitów-męczenników, Uniwersytet Jezuicki, San Salvador

Wskazanie na Kościół i na naukę społeczną w sposób szczególny ma realizować się poprzez Episkopat danyh krajów, dlatego papież zwrócił się z apelem do biskupów Ameryki Środkowej i Panamy⁶, podkreślając godność i obowiązek apostołski. Ten autorytet i powaga urzędu św. Piotra miały wpłynąć na poszanowanie i zastosowanie wszelkich rad, uwag, propozycji, a nawet prośb papieskich.

Jan Paweł II zaznaczył, że jego autorytet opiera się nie na władzy czysto ludzkiej, ale na apostołskim obowiązku „głoszenia Chrystusa ukrzyżowanego, który umarł i zmartwychwstał”⁷. Skutki takiej działalności

i nauczania są oparte na mocy Ewangelii – na mocy Dobrej Nowiny, która działa skutecznie na umysły i wolę ludzi wierzących i pragnących

⁵ Jan Paweł II, Przemówienie powitalne na lotnisku w San José, 2.03.1983, 4.

⁶ Jan Paweł II, Przemówienie do sekretariatu Episkopatów Ameryki Środkowej i Panamy, 2.03.1982, 1-8.

⁷ Tamże, 2; por. także 1 Kor 1,23; 15,3 i nast.

uszanowania godności każdego człowieka. W osobie Syna Bożego zawiera się bowiem moc jedności, zawiera się nadzieja na lepszą przyszłość, a pełnię życia zapewnia tylko Chrystus, który doświadczył życia ludzkiego, umarł za grzechy całego świata, a najistotniejsze jest to, że zmartwychwstał.

W konkretnych wskazaniach dla biskupów papież opierał się na właściwościach i „zaletach duszpasterskich”⁸, jakie każdy z nich posiada i wypełnia. Te zalety są dalekie od umiejętności technicznych i politycznych, a opierają się na poświęceniu i oddaniu, aby być przewodnikiem i przykładem dla powierzonych społeczności. Ma to być realizowana prawdziwa godność pasterska.

1.1.1. KONIECZNOŚĆ KATECHEZY KATECHEZA UMACNIA WIARĘ

Jan Paweł II zaznaczył, że w ramach obowiązków duszpasterskich biskupów specjalne miejsce zajmuje konieczność katechezy-nauczania, które umacnia wiarę. Katechizacja jest bowiem w ścisłym związku z ewangelizacją. Papież odwołał się do swojej adhortacji apostolskiej *Catechesi tradendae*⁹. Katechizacja w łączności z ewangelizacją wpływają na podtrzymanie i rozwój wiary. Ten rozwój ma leżeć na sercu biskupów, ma być spełniany zgodnie z ich powołaniem duszpasterskim. Katechizacja, przeprowadzana pod patronatem biskupów miejsca (ordynariuszy), powinna opierać się na teologii, a szczególnie na chrystologii i eklezjologii (teologii Kościoła). Wcześniejsze ustalenia odnoszące się do działania ewangelizacyjnego Kościoła latynoamerykańskiego, zawarte były w dokumentach powstałych po wspólnych konferencjach¹⁰.



Medal pamiątkowy Muzeum Katedralne,
Tegucigalpa, Honduras

⁸ Tamże, 2.

⁹ Jan Paweł II, Adhortacje Apostolskie *Catechesi tradendae* (16.10.1979).

¹⁰ Wyrażne w tym względzie zasady zostały ujęte w *Dokumencie z Puebla*, w którym zebrane jest to, co zostało wyrażone na początku III Konferencji Ogólnej w Puebla, 28 stycznia 1979.

TEMATYKA NAUCZANIA JANA PAWŁA II

1.1.2. DYSCYPLINA W ŻYCIU KOŚCIOŁA PAPIEŻ UDZIELA POCHWAŁY

Jan Paweł II zwrócił się do Episkopatów Ameryki Łacińskiej z wyrazami uznania i pochwały. Tak historycznie, jak i w obecnych czasach biskupi latinoamerykańscy wykazywali i wykazują wielką troskę o powierzonych sobie wiernych, zarówno w sprawach wiary, jak i w sprawach społecznych, dotyczących warunków życia i rozwoju. Na przestrzeni wieków zarówno papieże, jak i biskupi Kościołów lokalnych wykazywali wielkie wspólne zaangażowanie w rozwój wiary i moralności chrześcijańskiej, w sposób specjalny Kościoły lokalne organizowały i organizują szkolnictwo na odpowiednim poziomie.

Papież przypomniał z uznaniem, że współpraca biskupów ze społeczeństwami opierała się na wzajemnym zrozumieniu, jedności, posłuszeństwie i przyjmowaniu Ewangelii w sposób otwarty i zaangażowany. Z takiej postawy i życia powstało w Ameryce Środkowej „bogate dziedzictwo duchowe”¹¹, wielki duchowy postęp narodów na przestrzeni pięciu



León, Nikaragua

¹¹ Jan Paweł II, Przemówienie do sekretariatu Episkopatów Ameryki Środkowej i Panamy, 5.

wieków. Po Soborze Watykańskim II¹², w sposób zrozumiały, powszechny, z poszanowaniem różnic rasowych i wyznaniowych, działał zdecydowany ruch ekumeniczny, łączący dzieło ewangelizacji na tym kontynencie.

Wspólnota Kościołów, w tym wypadku latynoamerykańskich, powinna być przykładem i wzorem oddziałującym na całe społeczeństwa, powinna się kierować poczuciem jedności i wzajemnego poszanowania, jako gwarancji pokoju społecznego i kulturowego.



Uroczystość zaślubin, Gwatemala

Papież zwrócił uwagę, że nie wszystko w praktyce jest zgodne z tymi ideałami, istnieje wiele podziałów społecznych, kulturowych, działa ostra rywalizacja i nawarstwiają się niepotrzebne konflikty gospodarcze i polityczne¹³. Pomimo takiej sytuacji Kościół powszechny w swoim działaniu nie może kierować się postępowaniem godzącym w godność

¹² Sobór Watykański II, otwarty 11 października 1962 r. przez papieża Jana XXIII, zakończony 8 grudnia 1965 r. przez papieża Pawła VI.

¹³ „Wspólnota kościelna jest i powinna być w świecie zaczynem, niezawodnym załącznikiem jedności i pokoju. Istnieją, niestety, czynniki podziałów, które zagrażają waszym krajom”. Jan Paweł II, Przemówienie do sekretariatu Episkopatów Ameryki Środkowej i Panamy, 7.



Katedra Santa Ana, Salvador

człowieka, ponieważ jego formą działania jest miłość i edukacja. Papież stwierdził, że „Kościół nie może uciekać się do stosowania jakiejkolwiek przemocy”¹⁴, może tylko działać w ramach Ewangelii. Nie jest też zadaniem Kościoła popieranie jakichkolwiek ziemskich ideologii i doczesnych ruchów społecznych, gdyż zadaniem Kościoła jest „nadprzyrodzone przeznaczenie”. Niemniej jednak Kościół ma moralny obowiązek wskazywania na wszelkiego rodzaju strukturalne prawa i sytuacje krzywdzące w jakikolwiek sposób człowieka.

Jan Paweł II odwołał się do nauczania Soboru

Watykańskiego II, który w swoich dekretach wskazał zakres obowiązków i zasad działań społecznych, dotyczących konkretnego życia społeczeństw ludzkich. Nauczanie soborowe wzywa do nieustannego działania i wysiłków prowadzących do wzajemnej jedności i zrozumienia pomiędzy państwami¹⁵. Dla nauczania Kościoła zasadą jest troska o najbardziej biednych, poszkodowanych, opuszczonych konkretnych ludzi, którzy potrzebują natychmiastowej pomocy i wsparcia. Takie jest przesłanie ewangeliczne: „Ewangelia staje w obronie człowieka, zwłaszcza

¹⁴ Jan Paweł II, Przemówienie do sekretariatu Episkopatów Ameryki Środkowej i Panamy, 7.

¹⁵ Tamże, 6.

najbiedniejszego i najsłabszego, który nie ma dostępu do dóbr tego świata, który jest na marginesie, którego się nie bierze pod uwagę”¹⁶.

1.1.3. KRYTYKA DWÓCH USTROJÓW: KAPITALIZMU I KOLEKTYWIZMU

Jan Paweł II zdecydowanie odniósł się do systemów polityczno-gospodarczych kapitalizmu i kolektywizmu (komunizm sowiecki, chiński, latynoamerykański i inne), podkreślając ich szkodliwe założenia i praktykę. Te ideologie pomijały zarówno godność człowieka, jak i jego naturalne prawa. Oba systemy nie zapewniły, i nie zapewniają pełnego i należytego rozwoju człowieka¹⁷, tak w rozumieniu indywidualnym, jak i zbiorowym. Kapitalizm wprowadza głębokie uzależnienie od kapitału, a kolektywizm uzależnia całkowicie od władzy aktualnie panującej. W obu wypadkach dwa systemy życia i rozwoju



Dawne miasto, Gwatemala

¹⁶ Jan Paweł II, Przemówienie do sekretariatu Episkopatów Ameryki Środkowej i Panamy, 7.

¹⁷ „Tutaj właśnie winno odnaleźć swe wierne i pilne dopełnienie nauczanie społeczne Kościoła; odrzuca ono jako niewłaściwe i szkodliwe założenia materialistyczne kapitalizmu czysto ekonomistycznego, jak też założenia kolektywizmu, równie materialistycznego, które uderzają w godność człowieka (por. *Laborem exercens*, 13). Jan Paweł II, Przemówienie do sekretariatu Episkopatów Ameryki Środkowej i Panamy, 7.

TEMATYKA NAUCZANIA JANA PAWŁA II

społecznego wymagają pomocy i nauczania społecznego Kościoła opartego na Ewangelii, która bierze swój ideał z miłości Boga do człowieka. W Ewangelii człowiek jest najważniejszy nawet wtedy, kiedy mówi się o Jedynym Trójosobowym Bogu.

1.1.4. SPRAWIEDLIWOŚĆ I POKÓJ

By osiągać upragniony pokój, jedną z najważniejszych wartości – mówił Jan Paweł II – konieczne jest nieustanne odwoływanie się do sprawiedliwości, ponieważ jest ona podstawą i początkiem pokoju. Relacje międzyludzkie oparte na sprawiedliwości są moralnie poprawne i zdrowe, dają nadzieję na wzajemny rozwój i współpracę, tak w zakresie życia jednostkowego, jak i w relacjach społecznych i międzynarodowych. Sprawiedliwy musi być podział dóbr naturalnych i wytworzonych, sprawiedliwa powinna być zapłata za wykonywaną pracę, sprawiedliwy powinien być czas pracy, łącznie z czasem na godziwy odpoczynek.

Dążenie do sprawiedliwości, a następnie do pokoju, jest zawarte w sumieniach ludzkich, jest to siła nieustannie pobudzająca do działania na



Szkoła Podstawowa św. Franciszka, San Salvador

rzecz dobra¹⁸. Sprawiedliwość realna powoduje realny pokój, tak w sercach–duszach ludzi, jak i w relacjach politycznych, polityki narodowej i międzynarodowej.

1.2. SPOTKANIE Z KOSTARYKAŃSKĄ POLONIĄ

Podczas spotkania z kostarykańską Polonią Jan Paweł II wyraził podziw dla wytrwałości i wierności, jakie zostały im przekazane od polskiej matczy. Trwanie, życie i praca w tak odległych środowiskach nie zniszczyły w Polakach na emigracji miłości do Ojczyzny, przeciwnie, udało się Polakom przetrwać i przekazywać wartości polskiej kultury, zwyczajów i wiary. Takie postawy zasłużyły na gratulacje ze strony papieża Polaka.



Droga krzyżowa, Tegucigalpa, Honduras

Doszło także do wzruszającego spotkania Jana Pawła II z chorymi dziećmi w szpitalu San José. Cierpienia tych dzieci są świadectwem i nieustannie łączą się z cierpieniami zbawiającego Chrystusa, a zatem nie są daremne. Pomoc tym cierpiącym dzieciom, opieka nad nimi, leczenie i przywracanie zdrowia, są piękną i zasługującą miłością bliźniego.

1.3. HOMILIA PODCZAS MSZY ŚW. W PARKU LA SABANA

W wygłoszonej homilii Jan Paweł II poruszył temat istotnej działalności Kościoła Chrystusowego polegającej na nieustannym gromadzeniu ludzi dobrej woli, pragnących trwać w nauce i działaniu sakramentalnym Chrystusa. Takie zadanie dotyczy wszystkich, całego społeczeństwa, niezależnie od pozycji społecznej i od sytuacji ekonomicznej każdego, kto pragnie tworzyć Kościół – społeczność, tak materialną, jak i duchową.

¹⁸ Jan Paweł II, Przemówienie do sekretariatu Episkopatów Ameryki Środkowej i Panamy, 8.

TEMATYKA NAUCZANIA JANA PAWŁA II

Kościół realizuje się w przestrzeni Boskiej i ludzkiej. Ta ludzka przestrzeń – mówił papież – aktualnie odnosi się do miasta San José. Dlatego przypominał chrystologiczne stwierdzenia: „Jezus Chrystus jest bez wątpienia jedynym fundamentem (por. 1 Kor 3,12), najwyższym Pasterzem (por. J 10; 2 P 5,4) i Głową Kościoła (por. 1 Kor 12,12; Kol 1,18). On go zbudował na Piotrze i jego następcach. On nimi kieruje i bezustannie go ożywia”¹⁹.

Wszystkie tytuły chrystologiczne przekładają się na tytuły eklezjologiczne i sprawiają, że wyznajemy wiarę w Chrystusa działającego w ciągle żywym, aktualnym, obecnym Kościele, szczególnie tam, gdzie jest następca św. Piotra. Jest to niewątpliwie znamienna moc i skuteczność działania Bożego, jest to też jednocześnie oddanie czci Bogu i publiczne uznanie działania Chrystusa w świecie współczesnym, jest to znak czasu²⁰.

Tak jak podkreślił to w swoim nauczaniu, w wielu dokumentach Sobór Watykański II, Kościół pełni rolę matki. Rolą matki jest zajmowanie się i nieustanna troska o dzieci, o ich dobro duchowe i materialne, o ich



León, Nicaragua

¹⁹ Jan Paweł II, Homilia podczas spotkania na Mszy św. w parku La Sabana, 2.

²⁰ „Znak czasu”. Por. Sobór Watykański II, *Gaudium et spes*, 11.

rozwój i postęp, a szczególnie jest to troska o przyszłość dziecka. Matka nigdy nie kieruje się egoizmem, zawsze dba o swoje dzieci, i to wszystkie dzieci. Podobnie i Kościół naucza, daje dobry przykład przez ukazywanie świętych, wskazuje na zagrożenia duchowe, a także poucza o zagrożeniach doczesnych – materialnych: „byśmy zajmowali się nie tylko tym, co dotyczy duszy, ale również rzeczywistością tego świata i społeczności ludzkiej, do której należymy”²¹.

Do Kościoła Chrystusowego – przypominał Jan Paweł II – jesteśmy włączani poprzez znak sakramentalny obecności Chrystusa, poprzez chrzest. Jest to początek życia i działania w łączności z Bogiem, to wymaga życia w świętości, wymaga wyrzeczenia się grzesznego postępowania, wymaga solidarności w „dźwiganiu krzyża razem z Chrystusem”²². Od braci w Chrystusie wymaga się także nieustającej troski o innych, o wsparcie dla nich, o wzajemne zrozumienie. Dopiero w takich kategoriach miłości braterskiej można przeżywać radość z piękna Ewangelii.

1.4. PRZEMÓWIENIE DO ZAKONNIC W KATEDRZE W SAN JOSÈ

Do licznie zgromadzonych sióstr zakonnych i zgromadzeń żeńskich Jan Paweł II zwrócił się z gorącym apelem, wyrazami uznania i błogosławieństwem na dalszą ich pracę. Papież mówił, że rola powołań żeńskich w środowiskach latynoskich jest wielka i nieodzowna. To siostry zakonne intensywnie pomagają, a nawet umożliwiają działanie wielu parafii i programów duszpasterskich, które są przez nie pilotowane. Szczególnie należy uznać wielki wkład w edukację na wszystkich poziomach nauczania oraz działalność charytatywną²³.

1.5. PRZEMÓWIENIE PODCZAS SPOTKANIA Z MŁODZIEŻĄ

Zwracając się do młodych Jan Paweł II stwierdził, że Chrystus potrzebuje młodzieży latynoamerykańskiej, szczególnie tej z Ameryki Środkowej. Ta potrzeba wynika z naturalnych i duchowych przesłanek, ponieważ

²¹ Jan Paweł II, Homilia podczas spotkania na Mszy św. w parku La Sabana, 4.

²² Tamże, 6.

²³ Por. Jan Paweł II, Przemówienie do zakonnic w katedrze w San Josè, 1-2.



Kuria Archidiecezjalna, Panama

przyszłość życia i jednocześnie przyszłość Kościoła zależy od młodych pokoleń. Postawa młodzieży ma szczególne znaczenie wobec nieustannie i bardzo szybko zmieniającego się obrazu świata i życia.

O tych zjawiskach i o roli młodych pokoleń wspominał już Sobór Watykański II, kierując wezwanie: „Do młodzieży, do was, którzy przejmiecie pochodnię z rąk waszych ojców i będziecie żyli w świecie w momencie jego największych w historii przeobrażeń”²⁴. Przejęcie pochodni oznacza także Ewangelię i naukę Kościoła o wartościach. To naturalne przekazanie wartości dokonuje się w określonych warunkach w danym środowisku, a to środowisko niesie także zagrożenia w postaci wielorakiego zła. Trzeba umieć sprostać temu złu, trzeba przeciwstawić się postawie liberalizmu i filozofii postmodernistycznej, która niszczy godność i nieśmiertelność życia ludzkiego w aspekcie wiary.

Wobec spotykanego i rozprzestrzeniającego się zła – apelował papież – trzeba przyjąć postawę aktywną, zwalczać zło, zstępując je czynieniem dobra. Człowiek nie jest bezradny wobec zła, przeciwnie, może badać jego źródła, zapobiegać, może budować inne, lepsze oblicze tego świata.

Częste są porywy młodego serca ludzkiego, które pragnie wprowadzać nowe porządki społeczne, pragnie je wprowadzać natychmiast, drogami rewolucyjnymi, przy użyciu niszczącej broni. Tej metody papież nie pochwala, przeciwnie, wskazuje na naukę społeczną Kościoła, na solidarność, na sprawiedliwość społeczną i na siłę każdego narodu do budowania pokoju, miłości, sprawiedliwego podziału władzy i dóbr doczesnych²⁵.

²⁴ Jan Paweł II, Przemówienie podczas spotkania z młodzieżą, 1.

²⁵ Tamże.

PODCZAS PIELGRZYMEK DO AMERYKI ŚRODKOWEJ

Jan Paweł II odważnie wskazał na źródła zła, któremu ulegają młode pokolenia latynoamerykańskie. Pierwszym zagrożeniem jest egoizm ograniczający człowieka, który czyni go zamkniętym na postawy i potrzeby innych, sprawia, że w egoiście dominuje chęć własnego dobra i zysku, nawet ze znaczną szkodą innych. Społeczność złożona z egoistów nie jest w stanie zbudować żadnej szczęśliwej i dostatniej dla wszystkich wspólnoty.

Egoizm ogranicza horyzonty duchowe i materialne, egoista nie pragnie rozwoju ani dla siebie, bo jest zadowolony z tego, co posiadał, ani nie ma chęci na żadne inne wysiłki. Egoizm ogranicza także społeczność, która pozostaje w starych niezmiennych relacjach, aby nie burzyć zastanych zasad wymiany i produkcji dóbr materialnych.

Egoizm ogranicza także *energię moralną*, powoduje, że człowiek najlepiej czuje się w relatywizmie moralnym, który zagłusza sumienie wobec zła i krzywdy innych. Energia moralna zanika także wobec materialnego



Cordoba

spojrzenia na świat i braku odniesienia życia człowieka do wartości moralnych, duchowych i religijnych.

Egoizm niszczy młodość, gdyż młodego duchem i ciałem człowieka charakteryzuje postawa dynamizmu zmian siebie i innych, poszukiwanie wyższego dobra i nieustanny rozwój osobowości. Utrata tych zdolności w młodym wieku sprawia, że młode pokolenie starzeje się przedwcześnie, nie osiąga swoich naturalnych możliwości i nie jest w stanie przekazać pomnożonego dobra duchowego i materialnego przyszłym pokoleniom.



Widok na miasto, Tegucigalpa, Honduras

Przeciwieństwem egoisty jest człowiek, którego papież określa w następujących słowach: „Osoba autentyczna, daleka od zasklepiania się w sobie, jest otwarta dla innych; wzrasta, dojrzewa i rozwija się w miarę jak służy oraz wspinałomyślnie się poświęca”²⁶.

Do tego stwierdzenia papież dodał konkretne wskazania moralne dla młodzieży w formie ostrzeżeń i w formie pozytywnych przykazań:

²⁶ Jan Paweł II, Przemówienie podczas spotkania z młodzieżą, 4.

„Moi drodzy przyjaciele. Wiem na podstawie mojego doświadczenia jako profesora uniwersytetu, że lubicie konkretne syntezy. Bardzo prosta jest synteza, program tego, co wam powiedziałem: zawiera się w «nie» i «tak»:

nie – egoizmowi;
nie – niesprawiedliwości;
nie – rozkoszy bez reguł moralnych;
nie – rozpacz;
nie – nienawiści i przemocy;
nie – drogom bez Boga;
nie – nieodpowiedzialności i przeciętności.
Tak – Bogu, Jezusowi Chrystusowi, Kościołowi;
tak – wierze i obowiązkom, jakie ona nakłada;
tak – poszanowaniu godności, wolności i praw osoby;
tak – wysiłkom na rzecz wyniesienia człowieka i podniesienia go ku Bogu;
tak – sprawiedliwości, miłości, pokojowi;
tak – solidarności ze wszystkimi, szczególnie z najbardziej potrzebującymi;
tak – nadziei;
tak – waszemu obowiązkowi budowania lepszego społeczeństwa”²⁷.



Park Narodowy, Tegucigalpa

²⁷ Jan Paweł II, Przemówienie podczas spotkania z młodzieżą, 7.

Takie konkretne wskazania miały obudzić prawdziwego ducha młodości i sprawić, że młode pokolenie sprosta nowym wyzwaniom i będzie potrafiło zbudować społeczności narodowe oparte na sprawiedliwości i miłości.

1.6. PRZEMÓWIENIE PODCZAS SPOTKANIA Z CZŁONKAMI OGÓLNOAMERYKAŃSKIEGO TRYBUNAŁU PRAW CZŁOWIEKA



Piuska papieska, Honduras

Członkowie Trybunału Praw Człowieka usłyszeli od Jana Pawła II, że ich działalność stanowi wielki wkład w obronę godności człowieka w krajach Ameryki Środkowej. Zarówno Organizacja²⁸, jak i jej Trybunał są płaszczyzną porozumienia i współpracy w wypełnianiu humanitarnego zadania na wielu płaszczyznach służących ludziom potrzebującym pomocy w organizowaniu sprawiedliwych stosunków społecznych. Te płaszczyzny

to: życie gospodarcze, socjalne, oświatowe, naukowe, kulturowe, realizowane w wielu różnych środowiskach i w wielu różnych sytuacjach politycznych państw amerykańskich.

Łamanie praw człowieka stało się faktem w bliskiej Gwatemali, gdzie zostało skazanych na śmierć sześćcioro więźniów politycznych. Papież skierował do władz Gwatemali specjalny telegram, niestety ówczesny rząd wykonał wyroki śmierci.

Jan Paweł II pożegnał Kostarykę ciepłymi słowami, przypominając o obowiązku stałego respektowania i praktykowania podstawowych wartości ludzkich, moralnych i religijnych.

²⁸ Organizacja Państw Amerykańskich (OPA). *Organización de los Estados Americanos* – utworzona w 1948 r. na IX Międzyamerykańskiej Konferencji w Bogocie, jako kontynuacja Unii Panamerykańskiej, powstałej w 1910 r. IX Konferencja uchwaliła także Amerykańską Deklarację Praw i Obowiązków Człowieka.

2. NIKARAGUA

Na wstępie swej wizyty w Nikaragui Jan Paweł II zdecydowanie zaznaczył, że jego nauczanie będzie dotyczyć głównie spraw wiary i nazwał siebie „sługą wiary”²⁹. Papież przywołał wspaniały krajobraz Nikaragui – „krajny jezior i wulkanów, a nade wszystko szlachetnego narodu”³⁰. Ten szlachetny naród realizuje się poprzez wielką i pełną wiary tradycję, poprzez własną historię i kulturę, ale potrzebuje duchowego wsparcia zastępcy św. Piotra na ziemi – papieża.

Takie wsparcie – mówił papież – jest potrzebne dla podtrzymania wiary i pokoju społecznego podczas rządów ówczesnej władzy na czele z Danielem Ortega³¹. Nikaragua była w trudnej sytuacji politycznej, po



Stara katedra, Managua, Nikaragua

²⁹ Jan Paweł II, Przemówienie powitalne w Managui, 2.

³⁰ Tamże.

³¹ Daniel Ortega Saavedra – polityk, dwukrotny prezydent Republiki Nikaragui. W rządzie w latach 1985-1990 oraz od 2007. Przywódca Sandinistowskiego Frontu Wyzwolenia Narodowego.



Wulkan, Managua, Nikaragua

wieloletnich walkach partyzanckich i zmaganiach wielu frontów politycznych zwalczających się między sobą. Papież przybył, aby podtrzymać nadzieję na pokój, ale także by podtrzymać na duchu wiernych chrześcijan, katolików tworzących ten specyficzny Kościół lokalny. Wiara w Chrystusa, zawierzenie Ewangelii stwarza bowiem sposobność do większego braterstwa i wzajemnego pojednania.

O wierze Jan Paweł II mówił do wiernych z diecezji León, którzy wiele wycierpieli w bratobójczych walkach, cierpieli niesprawiedliwość i nadal musieli znosić wiele krzywd³².

Specjalne przesłanie Jan Paweł II skierował do nauczycieli i wychowawców zgromadzonych w miasteczku studenckim w León. Przypomniął, że przy budowaniu porządku społecznego niezbędna jest edukacja i nauka realizowane w duchu poszanowania poglądów i światopoglądów. Poszukiwanie prawdy jest zadaniem nauki, a edukacja ma tę prawdę przekazywać w duchu sprawiedliwości i miłości.

Papież mówił też o szczególnej roli wychowawców nauczających prawd chrześcijańskich, którzy są świeckimi propagatorami Ewangelii, prowadzącej do wiary i wiarę umacniającej. Każdy chrześcijanin powinien żyć i głosić Ewangelię słowem i przykładem. W tym zadaniu wyjątkowe

³² Jan Paweł II, Przemówienie do wiernych diecezji León.

miejsce ma każda rodzina³³. „Kościół podkreśla prymat rodziny w wychowaniu”³⁴, ponieważ rodzice z naturalnego prawa mają tę godność i obowiązek. Te prawa są przenoszone także na wybór odpowiedniej szkoły o profilu i wychowaniu chrześcijańskim. Szkoła nie powinna wprowadzać, wbrew woli rodziców, programów o innym światopoglądzie oraz wprowadzać metod sprzeciwiających się godności chrześcijańskiej. Gdyby jednak szkoła nie respektowała zasad wychowania na wartościach chrześcijańskich, rodzice mają prawo i obowiązek uzupełniania tychże wartości we własnym środowisku rodzinnym.

Papież podał konkretne programowe wskazania wychowawcze. Do najważniejszych z nich zalicza się umiłowanie prawdy. Prawda o życiu, człowieku i Bogu sprzeciwia się wszelkim koncepcjom „scjentyistycznym” i laicystycznym³⁵. Prawda uwzględnia sprawiedliwość, podąża za moralnością, unika wszelkiej manipulacji i zakłamania.

W homilii wygłoszonej podczas Mszy św. na Placu 19 Lipca w Managui Jan Paweł II odniósł się do spraw Kościoła, wskazując na jego jedność. Ta jedność stanowi wskazówkę dla współczesnych problemów świata, który doświadcza podziału ludzi, doświadcza wojen, prześladowań i niekończących się konfliktów³⁶.

O jedności Kościoła stanowi wiara i dobra wola wiernych, którzy realizują się duchowo poprzez Słowo objawione, poprzez sakramenty, a także poprzez posłuszeństwo biskupom i papieżowi. Te duchowe i nadprzyrodzone moce pozwalają oprzeć się wielu zagrożeniom, takim jak: „względy ziemskie, kompromisy ideologiczne nie do przyjęcia, opcje doczesne, wraz z różnymi koncepcjami Kościoła, które zastępują prawdziwą”³⁷.

W pożegnaniu na lotnisku w Managui papież podziękował za wszystkie spotkania, za wspólnie sprawowaną Eucharystię, a następnie udzielił apostolskiego błogosławieństwa, wspominając szczególnie chorych i cierpiących.

³³ Jan Paweł II, Przemówienie do nauczycieli i wychowawców podczas Liturgii Słowa w miasteczku studenckim León, 2.

³⁴ Tamże.

³⁵ Tamże, 3.

³⁶ Jan Paweł II, Homilia wygłoszona podczas Mszy Świętej na Placu 19 Lipca w Managui, 1, w: *Jan Paweł II w Ameryce Środkowej*, dz. cyt., s. 6.

³⁷ Tamże, 3.

3. PANAMA

Pierwsze spotkanie Jana Pawła II z mieszkańcami Panamy rozpoczęło się na lotnisku w Tocumen. Papież przybył jako „świadek miłości Chrystusa”³⁸ i wezwał wszystkich do dawania takiego samego świadectwa.

Podczas drugiego spotkania na Mszy św. dla rodzin³⁹ Jan Paweł II mówił o znaczeniu i roli Dobrej Nowiny zawartej w Ewangelii i nieustannie głoszonej przez Kościół Chrystusowy. Specjalne znaczenie dla głoszenia Ewangelii życiem ma właśnie rodzina. Naturalnie jest ona powołana do miłości małżonków i przekazywania życia, ale jest ona zawsze dziełem Boga, dlatego niesie z sobą także przesłanie transcendentalne⁴⁰, czyli świadczy o wartościach ponadnaturalnych, duchowych, a także Bożych.



Panama

³⁸ Jan Paweł II, Przemówienie powitalne na lotnisku w Tocumen (5.03.1983), w: *Jan Paweł II w Ameryce Środkowej*, dz. cyt., s. 6.

³⁹ „Sprawowanie Eucharystii gromadzi dzisiaj wiele rodzin chrześcijańskich Panamy, które reprezentują także rodziny z innych krajów Ameryki Środkowej, Belize i Haiti”. Jan Paweł II, Homilia podczas Mszy św. dla rodzin na polu Simon Bolivar (5.03.1983), 1, w: *Jan Paweł II w Ameryce Środkowej*, dz. cyt., s. 6.

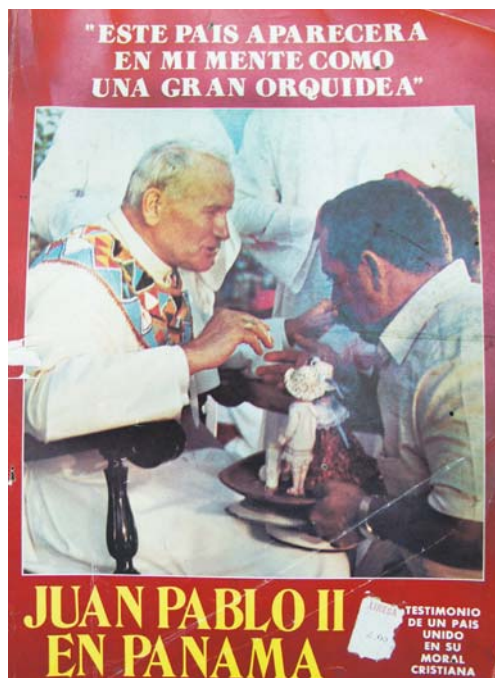
⁴⁰ Jan Paweł II, Homilia podczas Mszy św. dla rodzin na polu Simon Bolivar, 1.

Bóg w dziele stworzenia ufa człowiekowi, z nadzieją, że ten potrafi rozpoznać wielkość i znaczenie powołania miłości małżeńskiej i jej niezbywalnej roli do przekazywania życia. Dzieło stworzenia zostało potwierdzone przez Chrystusa w Jego dziele odkupienia. Chrystus podniósł związek mężczyzny i kobiety do godności i drogi uświęcenia, jaką staje się zawierany sakrament małżeństwa. Papież stwierdził, że: „Małżeństwo jest historią wzajemnej miłości, drogą ludzkiej i chrześcijańskiej dojrzałości”⁴¹. Każda rodzina ma swoją historię, przechodzi różne etapy miłości małżeńskiej i rodzicielskiej,

jest w drodze rozwoju i zrozumienia oraz umacniania wzajemnych relacji ludzkich miłości, które mają odzwierciedlenie w Boskiej miłości. Całe życie małżonków i rodziny ma wzmacniać relację miłości⁴².

Zaufanie, jakie Bóg-Chrystus złożył w ręce małżonków, odnosi się także do wielkiego dzieła Boga i człowieka, jakim jest wychowanie dzieci – nowych dzieci Bożych. Płodność fizyczna ma być połączona z płodnością apostolską w dziele przekazywania i życia wiarą. To zadanie jest specyficzne, wyłączone i niezbywalne, powinno być wykonywane w duchu głębokiego zaufania Bogu. Ta fizyczna i duchowa płodność małżeństwa prowadzi do pełni szczęścia, poprzez realizację własnego małżeńskiego i rodzicielskiego powołania.

W homilii padły też słowa dotyczące warunków chrześcijańskiego życia małżeńskiego, w którym najważniejsza jest relacja w środowisku rodzinnym, w relacjach między rodzicami i dziećmi. Życie rodzinne



Czasopismo z wizyty papieskiej, Panama

⁴¹ Jan Paweł II, *Ku małżeństwu i rodzinie*, <http://www.skarga.edu.pl/pod/index.php/biblioteka-rodzica/5-jan-pawel-II-nauczajacy-ku-malzenstwu-i-rodzinie> (dostęp: 6.06.2018).

⁴² Jan Paweł II, Homilia podczas Mszy św. dla rodzin na polu Simon Bolivar, 4.

TEMATYKA NAUCZANIA JANA PAWŁA II

realizuje się w ciągłym rozwoju duchowym wszystkich jej członków i rozwoju fizycznym dzieci. Te zmiany mają się dokonywać w atmosferze miłości, poszanowania autorytetu rodziców i uznaniu praw i obowiązków wszystkich zainteresowanych.

Papież odwołał się do nauczania św. Pawła Apostoła o nieustannej obecności Chrystusa w życiu małżeńskim i rodzinnym. „Święty Paweł streszcza to w zdaniu pełnym treści: działać w Panu (por. Ef 14), to znaczy według Jego woli, przy Jego obecności, On bowiem stoi na czele tego Kościoła domowego, jakim jest rodzina”⁴³. Było to nawiązanie do nauczania Soboru Watykańskiego II w kwestii roli i znaczenia powołań sakramentalnych Ludu Bożego⁴⁴.

Powołanie małżeńskie i rodzinne ma też być znakiem współpracy z obecnym w tym powołaniu i w sakramentalnej realizacji, Chrystusem. Taki znak zobowiązuje do zwycięskiej walki z wszelkimi trudnościami i niebezpieczeństwami tak duchowymi, jak i kulturowymi danej



⁴³ Jan Paweł II, Homilia podczas Mszy św. dla rodzin na polu Simon Bolivar, 7.

⁴⁴ „Z małżeństwa chrześcijańskiego bowiem wywodzi się rodzina, a w niej rodzą się nowi obywatele społeczności ludzkiej, którzy dzięki łasce Ducha Świętego stają się przez chrzest synami Bożymi, aby Lud Boży trwał poprzez wieki”. Sobór Watykański II, *Lumen gentium*, 11.

PODCZAS PIELGRZYMOK DO AMERYKI ŚRODKOWEJ

społeczności. Dlatego papież przypomniał chrześcijańskim małżonkom, aby pamiętali i odrzucali wszelkie działania przeciwne trwałości i jedności związku małżeńskiego, aby odrzucali sterylizację, antykoncepcję i aborcję, która jest zabójstwem niewinnych istot⁴⁵.

3.1. PRZEMÓWIENIE PODCZAS SPOTKANIA Z ROLNIKAMI – *CAMPESINOS*

Problem życia rolników i pracujących na roli istnieje we wszystkich państwach Ameryki Łacińskiej. Szczególnym zagadnieniem jest niesprawiedliwy podział ziemi uprawnej i nieustanna walka o jej poszerzanie drogą zaboru od miejscowej ludności, także indiańskiej. Jan Paweł II w Panamie odniósł się do wszystkich tych krajów i zapewnił o nieustannej asystencji Kościoła we wszystkich społecznościach partykularnych⁴⁶.

Widok na miasto, Panama



⁴⁵ Jan Paweł II, Homilia podczas Mszy św. dla rodzin na polu Simon Bolivar, 8.

⁴⁶ „Z tej panamskiej ziemi, z Penonome, kieruję wzrok ku wam i ku wszystkim waszym towarzyszom pracy z Panamy i z całej Ameryki Środkowej, z Belize i Haiti, aby pozdrowić was z wielkim szacunkiem i miłością.” Jan Paweł II, Przemówienie podczas spotkania z *campesinos*, 1.

Zwracając się do wszystkich rolników, papież wyraził głębokie uznanie wobec ich pracy, która nieustannie żywi narody i pozwala im kroczyć w procesie rozwoju. Praca na roli nie jest mniej cenna i znacząca od innych zadań i wysiłków ludzkich, podejmowanych dla dobra wspólnego. Dlatego – mówił papież – Kościół docenia ten trud pracy w duchu wiary. Ponadto Kościół czuje się zobowiązany bronić godności i wszelkich praw przysługujących ludziom pracującym na roli. Wszelki dotychczasowy postęp techniczny i cywilizacyjny, jaki dokonał się w środowiskach latynoamerykańskich, ominął niestety sektor rolniczy, pozostawiając wielu rolników w trudnej i zacofanej technologicznie sytuacji. Wielu rolników jest wyzyskiwanych i oszukiwanych przez niewłaściwy podział i przydział ziemi uprawnej, przez brak kapitału do szybszego rozwoju rolnictwa, pojawiły się także złe, krzywdzące relacje cen produktów rolniczych w porównaniu z przemysłowymi.



Samochód papieski z 1983 roku, USMA, Panama

Poważnym problemem jest także struktura podziału pracy – zauważył Jan Paweł II. W krajach latynoamerykańskich 80% ludności zajmuje się rolnictwem w tradycyjnym systemie, natomiast kraje rozwinięte, uprzemysłowione, w sektorze rolniczym mają zatrudnienie w wysokości 10%. Ta statystyka jest bardzo niekorzystna dla rolników,

ponieważ taka sytuacja nie stwarza perspektyw na wyjście z bardzo trudnych warunków pracy, a niejednokrotnie utwierdza obszary nędzy i głodu. Ponadto w sektorze rolniczym: „Brakuje form opieki prawnej dla rolników i ich rodzin na starość, w przypadku choroby lub braku zatrudnienia”⁴⁷.

Niesprawiedliwy podział ziemi powoduje, że małe gospodarstwa nie mają żadnych szans rozwoju wobec sąsiednich wielkich latyfundiów, produkujących i handlujących na wielką skalę. Występuje tzw. *głód ziemi* powodujący usuwanie wielu społeczności etnicznych – indiańskich, z ich macierzystych terenów. Społeczności te, w zetknięciu z procesami

⁴⁷ Jan Paweł II, Przemówienie podczas spotkania z *campesinos*, 1.

cywilizacyjnymi, z gwałtownym rozwojem miast, nie mogą sprostać nowym wyzwaniom, zmianom sposobów pracy i życia⁴⁸.

Jednym z rozwiązań dla tych problemów jest wprowadzenie nowych narzędzi i nowych środków pracy na roli. Tylko one mogą przynieść ulgę rolnikom w ich ciężkiej pracy, a także spowodują sprawiedliwszy podział kosztów produkcji i cen produkowanej żywności.

Papież zdecydowanie przeciwstawił się wszelkim próbom walki zbrojnej o charakterze walki klas: „W poszukiwaniu większej sprawiedliwości i waszego wywyższenia nie możecie dać się zwabić pokusie przemocy, zbrojnej partyzantce czy też egoistycznej walce klas; nie taka bowiem jest droga Jezusa Chrystusa”⁴⁹. Nie taką drogę wskazuje Kościół, nauka Kościoła jest oparta na nauce społecznej, której zasadą jest sprawiedliwość i miłość wobec słabszych i potrzebujących.

Kościół nie tylko głosi naukę społeczną, ale także wspiera i upomina się o zniesienie niesprawiedliwości, nierówności i nadużyć autokratycznej władzy. Kościół czynnie bierze udział w inicjatywach i programach rozwojowych wszystkich sektorów życia społecznego.



Jan Paweł II, Albrook Mall, Panama

⁴⁸ Problemy współczesne pracy rolników zostały omówione w encyklice Jana Pawła II *Laborem exercens*, 21.

⁴⁹ Jan Paweł II, Przemówienie podczas spotkania z *campesinos*, 6.

TEMATYKA NAUCZANIA JANA PAWŁA II

3.2. PRZEMÓWIENIE DO DUCHOWIEŃSTWA I PRZEMÓWIENIE POŻEGNALNE

Z wielką troską duszpasterską Jan Paweł II zwrócił się do miejscowego duchowieństwa, wyrażając niepokój o liczebność duszpasterzy niezbędnych do duchowego kierownictwa wierzących. W pozdrowieniu wyraził nadzieję, że nowe pokolenie młodzieży panamskiej okaże się wielkoduszne i pozytywnie odpowie na powołanie do pracy w Kościele, w formie „całkowitego oddania się Bogu i bliźnim, w kapłaństwie i w życiu zakonnym”⁵⁰. W powołaniu takim należy liczyć się z wyrzeczeniami i cierpieniami, są to warunki uczestnictwa w wielkim dziele zbawczym Chrystusa.

W przemówieniu pożegnalnym na lotnisku Tocumen Jan Paweł II nawiązał do aksjologii koniecznej w rozwoju człowieka i społeczeństwa. Papież odniósł się do pięciu statui znajdujących się w siedzibie najwyższej Instytucji narodowej, którymi są: „praca, wytrwałość, obowiązek, sprawiedliwość i prawo”⁵¹. O tych wartościach podstawowych papież wielokrotnie mówił w swoim nauczaniu, w oparciu o filozofię fenomenologiczną i aksjologię. Zachowanie podstawowej aksjologii daje szansę na odkrywanie i realizację wartości człowieka, umożliwiając praktyczny personalizm. Takie postawy w oparciu o wartości gwarantują odkrywanie prawdy, że człowiek jest stworzony do wyższych celów.

4. SALWADOR

Rozpoczynając wizytę w Salwadorze, Jan Paweł II pragnął utożsamić się z cierpieniami i problemami tego narodu i państwa. Oświadczył, że jest bratem wszystkich, a nawet ojcem duchowym, który jest wrażliwy na „troski i cierpienia swych dzieci”⁵².

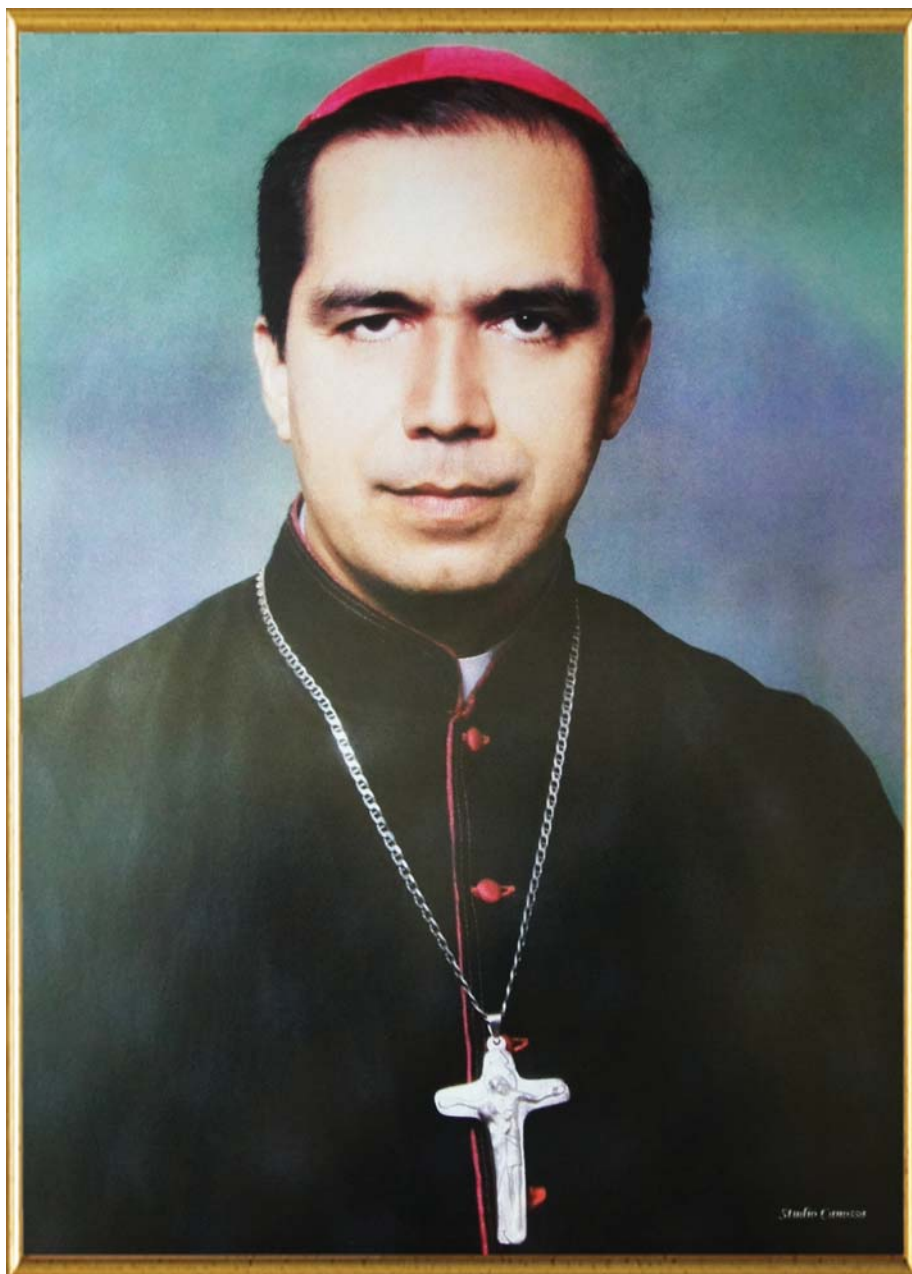
Szczególnie wzruszające były słowa wypowiedziane przez papieża przy grobie arcybiskupa Arnulfo Romero⁵³, zamordowanego przez

⁵⁰ Jan Paweł II, Przemówienie podczas spotkania z duchowieństwem Panamy, w: *Jan Paweł II w Ameryce Środkowej*, dz. cyt., s. 93.

⁵¹ Jan Paweł II, Przemówienie pożegnalne na lotnisku w Tocumen, w: *Jan Paweł II w Ameryce Środkowej*, dz. cyt., s. 94.

⁵² Jan Paweł II, Przemówienie powitalne na lotnisku w San Salvadorze, w: *Jan Paweł II w Ameryce Środkowej*, dz. cyt., s. 97.

⁵³ Óscar Arnulfo Romero y Galdámez (ur. 15 sierpnia 1917 r. w Ciudad Barrios, zm. 24 marca 1980 r. w San Salvadorze) – salwadorski duchowny katolicki, arcybiskup San Salvadoru, obrońca praw człowieka, błogosławiony Kościoła katolickiego. Romero



Błogosławiony arcybiskup Oscar A. Romero, San Salvador

zaczął zbierać dokumentację zbrodni reżimu, co jeszcze bardziej rozwścieczyło prawicową juntę kraju. Wygłaszał bardzo odważne kazania. Apelowal do polityków i społeczności międzynarodowej. Został zastrzelony podczas celebrowania Mszy św. w szpitalnej kaplicy.

TEMATYKA NAUCZANIA JANA PAWŁA II

juntę wojskową 24 marca 1980 r. Arcybiskup Romero poświęcił życie w obronie sprawiedliwości społecznej, w obronie biednych i wyzyskiwanych, a szczególnie w obronie pozbawionych praw obywatelskich.

Papież Jan Paweł II, zachowując wielką ostrożność polityczną wobec ówczesnie panujących władz, skierował zachętę do posłuszeństwa duchownych wobec struktur Kościoła katolickiego.

4.1. HOMILIA PODCZAS MSZY ŚW. NA BŁONIACH METRO-CENTRO W SAN SALVADORZE

Homilia Jana Pawła II była wezwaniem do pojednania i pokoju narodowego. Pokój w prawdzie i sprawiedliwości jest jedyną drogą do pojednania. Powinien być to pokój braterski, oparty na „dialektyce miłości”⁵⁴. Taką drogą szedł Chrystus i taką drogą powinni podążać chrześcijanie, dlatego muszą zaniknąć ucisk, nienawiść, rywalizacja i prześladowanie.



Grób błogosławionego arcybiskupa Oscara A. Romero, San Salvador

⁵⁴ Jan Paweł II, Homilia podczas Mszy św. na błoniach Metro-Centro w San Salvadorze, 2.

Ta konieczna droga naprawy – mówił papież – będzie możliwa tylko i wyłącznie dzięki podjęciu dialogu, do którego wzywa Kościół. Dialog jest szczerym wysiłkiem, „aby poprzez szukanie właściwych rozwiązań odpowiedzieć na niepokój, ból, zmęczenie i wyczerpanie tak wielu ludzi”⁵⁵.

W wysiłkach o pokój i pojednanie pomocą jest godność chrześcijańska, oparta na dziełach zbawczych Chrystusa, oparta na tajemnicy odkupienia. W tej tajemnicy mieszczą się wszystkie zjawiska i postawy ludzkie, mieszczą się sprawiedliwi i źle czyniący. Papież zaznaczył, że aby ta tajemnica zbawienia mogła się realizować, „tam, gdzie przemawia się za pomocą broni, może i musi zapanować miłość, będąca niezastąpionym czynnikiem pokoju”⁵⁶.

Spółeczeństwa ludzkie, także Panamy, są niejednokrotnie podzielone przez postawy i zachowania polityczne, społeczne, ekonomiczne i ideologiczne. Dlatego – mówił papież – należy wrócić do sprawiedliwości społecznej polegającej na uznaniu podstawowych praw człowieka. Jest to droga „stworzenia każdemu możliwości realizowania własnej osobowości poprzez pracę; jednym słowem – poprzez zastosowanie nauki społecznej Kościoła”⁵⁷.

4.2. PRZEMÓWIENIE PODCZAS SPOTKANIA Z DUCHOWIEŃSTWEM

Z gorącym apelem o pokój i pojednanie Jan Paweł II zwrócił się do duchowieństwa Salwadoru, wzywając do zachowania chrześcijańskiej tożsamości i odpowiedzialności. Papież utożsamiał się z kapłaństwem obecnych, poprzez deklarację, że jest bratem, przyjacielem i świadkiem. Mówił: „przybywam jako brat (por. Mt 23,8) i przyjaciel (por. J 15,14-15); także jako świadek Chrystusowych cierpień (por. J P 5,1)”⁵⁸.

Papież zachęcał, by świadectwo duchownych było autentyczne, pełne miłości duszpasterskiej, tak jak nakazuje to postawa ofiary w sprawowaniu Eucharystii oraz w życiu. Duchowni Salwadoru mieli znanych i wielkich poprzedników w takiej właśnie posłudze dla ludu Kościoła. Domyślnie papież nawiązał do ofiary życia arcybiskupa Romero.

⁵⁵ Jan Paweł II, Homilia podczas Mszy św. na błoniach Metro-Centro w San Salvadorze, 4.

⁵⁶ Tamże, 5.

⁵⁷ Tamże, 7.

⁵⁸ Jan Paweł II, Przemówienie podczas spotkania z duchowieństwem Salwadoru, 1.

TEMATYKA NAUCZANIA JANA PAWŁA II

Autentyczność posługi kapłańskiej – kontynuował papież – wyklucza wiązanie się z różnego rodzaju ideologiami, kapłan powinien być przekazicielem doktryny Kościoła i stanowić jedność z jego Magisterium. To Magisterium (nauczanie i sposób działania) przekazuje autentyczną wiarę w duchu misyjnym, który jest powszechny i obejmuje cały świat i wszystkie ludzkie kultury. Kapłan jest powołany do sprawowania Eucharystii i do przekazywania autentycznej wiary katolickiej, pewnej i integralnej, sprzeciwiającej się innym nauczaniom i ideologiom, pozbawionym miłości Chrystusa.

Papież mówił o obowiązku komunii i dialogu, są to zadania, które leżą w zasięgu duchowieństwa krajów Ameryki Środkowej. Kapłani tych krajów, w tej misji pośrednika i dialogu, mają łączyć ludzi, mają być „zaczynem zgody”⁵⁹ i szukać właściwych rozwiązań.

W tych wysiłkach trzeba mieć nadzieję, że wreszcie zapanuje pokój między narodami i społecznościami, „że przywrócony zostanie pokój w waszych krajach, pojednanych w sprawiedliwości ze wszystkimi synami narodu Salvadora i całej Ameryki Środkowej”⁶⁰ – zachęcał papież.

W pożegnalnym słowie na lotnisku w San Salvadorze Jan Paweł II oświadczył, że pojednanie może nastąpić tylko w Bogu i z Bogiem, poprzez wiarę, wybaczenie i sprawiedliwość.



Miejsce spotkań z papieżem, San Salvador

⁵⁹ Jan Paweł II, Przemówienie podczas spotkania z duchowieństwem Salvadora, 6.

⁶⁰ Tamże, 8.

5. GWATEMALA

W przemówieniu powitalnym na lotnisku w Gwatemali Jan Paweł II wyraził swoje głębokie współczucie wobec poważnych problemów ekonomicznych i społecznych tego narodu, a szczególnie wobec bratobójczych nieustających walk. Wobec tych nieszczęść koniecznością jest pokojowe współistnienie, oparte na sprawiedliwości społecznej i duchowym pojednaniu⁶¹.

W przemówieniu do miejscowej Polonii papież w gorących słowach nawiązał do zasług i ofiar, jakie Polacy i ich potomkowie ponosili w trudnym procesie adaptacji i życia na obczyźnie. W tej trudnej drodze życia najbardziej pomocnym okazał się Kościół – łącznik ludzi ponad granicami i kontynentami.

Papież zwrócił się także do duchowieństwa Gwatemali, aby wypełniali powołanie duchowego pojednania narodu, w świetle Ewangelii, zgodnie z wymaganiami wiary i miłości.



Krzyż papieski, miasto Gwatemala

⁶¹ Jan Paweł II, Przemówienie powitalne na lotnisku w Gwatemali, 1.

5.1. HOMILIA PODCZAS MSZY ŚW. NA CAMPO DE MARTE

W tym wystąpieniu Jan Paweł II nawiązał do sprawiedliwości i pokoju, koniecznych nowych relacji społecznych, po burzliwych i krwawych bratobójczych walkach i konfliktach. Aby osiągać takie cele, należy współpracować z Kościołem, który jest „Matką i Mistrzynią, która dała wiarę i karmiła...”⁶².

Kościół w Gwatemali dokonał wielkich dzieł w zakresie nauki, postępu, zrozumienia roli i znaczenia pokojowego współistnienia, w dziedzinie edukacji i budzenia poczucia sprawiedliwości społecznej. Kościół działał, „by potępić niesprawiedliwość, by obnażyć nadużycia, zwłaszcza w stosunku do najbiedniejszych i najpokorniejszych, nie w imię jakichś ideologii, lecz w imię Jezusa Chrystusa, Jego Ewangelii, Jego orędzia miłości i pokoju, sprawiedliwości, prawdy i wolności”⁶³.

Następnie papież w błagalnych słowach prosił o szacunek wobec godności ludzi, mieszkańców tego kraju. Mówił: „każdy człowiek jest waszym bratem i stańcie się pełnymi szacunku obrońcami jego godności. Ponad wszelkimi różnicami społecznymi, politycznymi, rasowymi i religijnymi”⁶⁴. Najważniejszą sprawą i zadaniem jest zabezpieczać życie ludzkie, szanować życie każdego człowieka, ponieważ każdy jest dzieckiem Boga.

Obrona godności ludzkiej jest podstawą w całym nauczaniu społecznym Kościoła, zgodnie z nią każdy chrześcijanin powinien rozwiązywać wszelkie trudne zagadnienia społeczne i polityczne.



Pomnik Jana Pawła II, Gwatemala

⁶² Jan Paweł II, Homilia podczas Mszy św. na Campo de Marte, 2.

⁶³ Tamże, 4.

⁶⁴ Tamże, 5.

5.2. PRZEMÓWIENIE PODCZAS SPOTKANIA Z LUDNOŚCIĄ TUBYLCZĄ

W Gwatemali zebrała się wielka liczba ludności tubylczej, pełnej nadziei na usłyszenie od najważniejszego *białego przywódcy* pomysłów na rozwiązywanie problemów społecznych Indian. Jan Paweł II odpowiedział na to oczekiwanie i oświadczył, że Bóg ukarze tego, kto poniża drugiego człowieka. Podkreślił, że wszyscy, także Indianie, są członkami Kościoła, i są umiłowanymi synami Następcy świętego Piotra, Papieża, Zastępcy Chrystusa⁶⁵. W nauczaniu Kościoła wszyscy ludzie posiadają tę samą godność, mają tę samą wartość, wszyscy są synami tego samego Ojca Niebieskiego. Z tej prawdy wynika obowiązek traktowania każdego na równych prawach, a także obowiązek pomagania drugiemu człowiekowi, który jest przecież bratem przez duchowe synostwo z Bogiem.

Papież przypomniał, że Kościół pełni ważną rolę w swoim uniwersalnym działaniu, akceptuje każdą kulturę, stara się jej podpowiadać, co jest dobre, a co niewłaściwe. Stwierdził: „Kościół odnawia życie i kulturę narodów, zwalcza błędy, oczyszcza i podnosi obyczaje ludów, użyźnia tradycje, umacnia je i naprawia w Chrystusie”⁶⁶.

Jan Paweł II zapewnił, że Kościół zna sytuację ludności tubylczej, jest świadomy cierpienia Indian, ubolewa nad zepchnięciem ludności tubylczej na margines życia społecznego. Ludność tubylcza znosi wiele niesprawiedliwości w rozdziale ziemi, w poszanowaniu praw ludzkich, w braku akceptacji rodzimych obyczajów i tradycji.

Papież podkreślił, że obyczaje i tradycje wszelkich grup etnicznych są pełne szlachetnych wartości, które powinny być kultywowane i przenoszone na przyszłe pokolenia.

Na zakończenie odniósł się do tzw. *religijności popularnej* (*religion popular*) manifestowanej poprzez obchodzenie tradycyjnych świąt (fiest), poprzez rozbudowane procesje i pielgrzymki do Esquipulas i Chichicastenango⁶⁷. Te procesje i pielgrzymki dają sposobność zapoznawania się ze Słowem Bożym, umożliwiają okazywanie głębokiej wiary i zaufania do Kościoła.

⁶⁵ Por. Jan Paweł II, Przemówienie podczas spotkania z ludnością tubylczą Gwatemali, 1.

⁶⁶ Było to odwołanie do Konstytucji duszpasterskiej Soboru Watykańskiego II *Gaudium et spes*, 58.

⁶⁷ Odległość pomiędzy sanktuariami wynosi 350,7 km.

TEMATYKA NAUCZANIA JANA PAWŁA II

5.3. PRZEMÓWIENIE PODCZAS SPOTKANIA Z ZAKONNIKAMI W SANKTUARIUM SERCA JEZUSOWEGO W KOLEGIUM ŚW. JANA BOSKO

Na spotkanie przybyli duchowni, zakonnice i seminarzyści z całego obszaru geograficznego, który Jan Paweł II odwiedzał w swej podróży po Ameryce Środkowej. W swym wystąpieniu papież nawiązał do tradycji zachowywanej przez spadkobierców, odnosząc się do postaci świętego Jana Bosko i innych świętych założycieli zakonów⁶⁸. Następcy ich to żywy depozyt charyzmatu doskonałej miłości Boga i bliźniego. Dzięki temu wybrani i powołani mogą opuszczać wszystko i iść na krańce świata, aby głosić Ewangelię. Razem z przesłaniem ewangelicznym duchowni niosą inicjatywę i zadanie budowania wspólnot ludzkich na zasadach pokoju i miłości braterskiej.



Katedra, Gwatemala

⁶⁸ Por. Jan Paweł II, Przemówienie podczas spotkania z zakonnikami w sanktuarium Serca Jezusowego, 3.

Papież przypomniał o konieczności podejmowania nieustannych wysiłków w kształtowaniu postaw doskonałej miłości bliźniego i o podstawowym obowiązku głoszenia Ewangelii, która zawsze stoi po stronie godności każdego człowieka.

W ramach tej odpowiedzialności przed Bogiem mieści się nieustanna opieka duchowa nad laikatem, „który z poczuciem odpowiedzialności zajmuje swoje miejsce w Kościele i z przenikliwością angażuje się w swoje posłannictwo, posłannictwo przekształcania społeczeństwa od wewnątrz”⁶⁹.

Życie zakonne i życie we wspólnotach zgromadzeń opartych na radach ewangelicznych (ubóstwa, posłuszeństwa i czystości)⁷⁰ są przykładem i świadectwem dla innych społeczności chrześcijańskich, budujących Kościół żywy, działający i uświęcający się.

5.4. PRZEMÓWIENIE DO ŚRODOWISK UNIWERSYTECKICH

Jan Paweł II podczas spotkania z profesorami, wykładowcami i studentami uniwersytetu katolickiego im. Rafaela Landwara wyraził głęboki szacunek dla pracy naukowej i dydaktycznej oraz podkreślił znaczenie tej pracy na rzecz rozwoju duchowego społeczeństw. Kościół zawsze stara się działać na rzecz porozumienia i dialogu dla wszystkich grup ludzkich, jest inspiracją i miejscem pojednania i pokoju.

Papież, ze względu na ograniczenia czasowe, przekazał zebrany orędzie, zawierające „niezbędne posłannictwo uniwersytetu we współczesnym społeczeństwie”⁷¹, omawiające relacje, jakie łączą Kościół z uniwersytetem.

Na pierwszym miejscu papież podkreślił zasługi Kościoła w tworzeniu uniwersytetów i szkół wyższych na ziemiach Ameryki Środkowej i w tak zwanym Nowym Świecie. Papież wymienił niektóre najbardziej znane uniwersytety, takie jak: „Uniwersytety w Santo Domingo, w Limie, w mieście Meksyk, Sucre, Quito, Uniwersytet „Javeriana” w Bogocie,

⁶⁹ Jan Paweł II, Przemówienie podczas spotkania z zakonnikami w sanktuarium Serca Jezusowego, 6.

⁷⁰ Katechizm Kościoła katolickiego, 1973-1974.

⁷¹ Jan Paweł II, Orędzie do środowisk uniwersyteckich Gwatemali (7.03.1983), 1-8, w: *Jan Paweł II w Ameryce Środkowej*, dz. cyt., s. 6.

Uniwersytet w Kordobie i Uniwersytet San Carlos w Gwatemali; z nich powstawały dalsze, późniejsze uniwersytety⁷².

Te i inne późniejsze ośrodki uniwersyteckie kształciły miejscową inteligencję, przyczyniały się do powstania kategorii osób wysoko wykwalifikowanych dla całego amerykańskiego kontynentu. Niewątpliwie upowszechniały humanizm zakorzeniony w bogatych kulturach miejscowych. Papież wymienił „postać Josè Celestino Mutis z Colegio Mayor del Rosario w Bogocie, wielkiego botanika i specjalistę w zakresie odkryć astronomicznych Kopernika [...]” oraz „wielkiego poetę i latynistę Rafaela Landivar z Gwatemali”⁷³.

Jan Paweł II przypomniał, że uniwersytety i Kościół wspólnie poszukiwali prawdy, duchowego postępu, w jednakowej

mierze kultywowali wartości uniwersalne, okazywali zrozumienie dla rozwoju człowieka. W tym nauczaniu widać wielką troskę o godność osoby ludzkiej, godność człowieka stworzonego na obraz Boży. Tej godności nadal należy bronić przed współczesnymi niebezpieczeństwami, które atakują ludzkie wartości, tak fizyczne, jak i duchowe.

Papież odwołał się do antropologii głoszonej przez Kościół, a jasno zdefiniowanej na Soborze Watykańskim II (konstytucja *Gaudium et spes*). Ten dokument i dalsze nauczanie Kościoła broni człowieka i stoi na stanowisku konieczności jego nieustającego rozwoju. Papież stwierdził: „Należy przezwyciężyć nasze podziały, uwolnić nauczanie



Stella, Muzeum Archeologiczne, Gwatemala

⁷² Jan Paweł II, Orędzie do środowisk uniwersyteckich Gwatemali (7.03.1983), 1-8, w: *Jan Paweł II w Ameryce Środkowej*, dz. cyt., s. 2, 6.

⁷³ Tamże, 5.

wyższe od stronnicych konfrontacji, jednym słowem – wypełnić duszę prawdą i sprawiedliwością”⁷⁴.

Intelektualiści – zachęcał Jan Paweł II – powinni odegrać znaczącą rolę w walce o sprawiedliwość, kierując się etyką. Wszelkie zmiany społeczne, gospodarcze i polityczne powinny dokonywać się na drodze dialogu, bez krwawych rewolucyjnych konfrontacji. Ponownie należy wejść w szczerzy dialog z Kościołem, aby środowiska uniwersyteckie, naukowe i kulturalne dokonały przemian dla własnych i innych narodów. W tak odpowiedzialnej pracy szczególną rolę powinny odegrać środowiska katolickie, kierując się Ewangelią i nauką Kościoła.

Dzięki wspólnym wysiłkom powinna dokonywać się dalsza obrona człowieka indywidualnego i społecznego, do której powołana jest Papieska Rada do Spraw Kultury, w celu dania Kościołowi impulsu w tej istotnej dziedzinie i równocześnie, by dać świadectwo wielkiemu zainteresowaniu Stolicy Świętej intelektualnym wyniesieniem człowieka⁷⁵.

Papież pożegnał naród Gwatemali na lotnisku La Aurora, podziękował za serdeczne przyjęcie i możliwość wspólnej modlitwy i wspólnego działania na rzecz sprawiedliwości i pokoju. Podziękował także za okazane ciepło, otwartość i gościnność.



Sanktuarium Czarnego Chrystusa, Gwatemala

⁷⁴ Jan Paweł II, Orędzie do środowisk uniwersyteckich Gwatemali (7.03.1983), 1-8, w: *Jan Paweł II w Ameryce Środkowej*, dz. cyt., s. 6, 7.

⁷⁵ Jan Paweł II, Orędzie do środowisk uniwersyteckich Gwatemali, 8.

6. HONDURAS

W przemówieniu powitalnym Jan Paweł II wyraził swoją radość ze spotkania z wszystkimi wiernymi. Papież przybył z orędzieniem pokoju i pojednania, z nadzieją, że jego obecność przyczyni się do większego zrozumienia i akceptacji całej nauki Kościoła.

W sanktuarium maryjnym w Suyapa została odprawiona Msza św., podczas której papież wygłosił homilię i został dokonany Akt Zawierzenia Matce Bożej patronce Hondurasu⁷⁶. Papież przypomniał, że Maryja jest matką wszystkich ludzi należących do Kościoła, a także wszystkich ludzi dobrej woli, ponieważ została ustanowiona „Matką uczniów Chrystusa. (...) Ten, kto w wierze przyjmuje naukę Mistrza, ma przywilej i szczęście



Sanktuarium, Tegucigalpa, Gwatemala

⁷⁶ Jan Paweł II, Homilia i akt maryjny podczas Mszy św. w sanktuarium Suyapa, 1.

przyjąć Maryję Dziewicę za Matkę⁷⁷. „Jest Ona pierwszą chrześcijanką, zapowiedzią i darem Jezusa Chrystusa, Jej Syna, pełnią błogosławieństw, doskonałym obrazem ucznia Jezusa”⁷⁸.

Maryja jest nieustanną Służebnicą tajemnicy odkupienia, ponieważ zaakceptowała tajemnicę wcielenia i brała bezpośredni udział w wielkich dziełach zbawienia. W Maryi zostały ukazane cechy miłości macierzyńskiej, godność człowieka i wielkość, ponieważ została zaproszona do jedności z Trójcą Świętą.

Każda kobieta powinna być wpatrzona w Maryję – zachęcał papież – każda chrześcijanka powinna rozpoznać w Jej obliczu swoje własne zadania i swoją własną godność: małej dziewczynki, młodej kobiety, matki, staruszki.

Z bogatego kultu wobec Maryi wynikają także odpowiednie zachowania i postawy. Należy zaniechać wszelkich działań przeciwnych miłości, wzajemnej pomocy, wychowaniu w wierze, poszanowaniu kultury. Najważniejszą osobą, której należy okazać zainteresowanie i pomoc, jest człowiek biedny, samotny, cierpiący, zepchnięty na margines życia społecznego. Maryja jest Matką wszystkich, a szczególnie tych, którzy cierpią i potrzebują pomocy.



Papież modlił się do Maryi Muzeum katedralne, Tegucigalpa, Honduras słowami: „Ty, która jesteś Matką pokoju, spraw, by ustały walki, by na zawsze zniknęła nienawiść, by nie powtarzały się akty zadawania gwałtownej śmierci. Ty, która jesteś Matką, otrzyj łzy płaczącym, tym, którzy utracili najbliższych, tym, którzy cierpią wygnanie i tym, którzy są z dala od swych domów; spraw, by ci, którzy mogą to uczynić, dawali chleb powszedni, kulturę i godną pracę”⁷⁹.

⁷⁷ Jan Paweł II, Homilia i akt maryjny podczas Mszy św. w sanktuarium Suyapa, 2.

⁷⁸ Tamże, 3.

⁷⁹ Tamże, 6.

6.1. PRZEMÓWIENIE PODCZAS SPOTKANIA Z CZŁONKAMI RUCHU LITURGII SŁOWA I KATECHISTÓW

Jan Paweł II przypominał, że do obowiązków wszelkich ruchów katolickich i katechetów należy głoszenie Słowa i dawanie świadectwa życia⁸⁰. Takie zadanie spełnia papież, dając przykład i zachętę do odpowiedzialnego zadania głoszenia Ewangelii wobec całego świata.

Jan Paweł II przywołał postać sługi Bożego Pawła VI, który określił zadania i formę głoszenia Ewangelii w dokumencie *Evangelii nuntiandi*⁸¹. Aby godnie i skutecznie głosić Słowo Boże „trzeba dać się przeniknąć nauce Ewangelii i Kościoła, autentycznej prawdzie o Chrystusie, o Kościele i o człowieku”⁸².

Dla katechistów przewodnikiem ducha i działania jest dokument Jana Pawła II *Catechesi tradendae*⁸³. Jest tam przesłanie, że głoszenie Słowa jest przepowiadaniem nie siebie samego, ale Jezusa Chrystusa. Dlatego Słowo należy głosić zgodnie z Pismem Świętym i Tradycją Kościoła.

W wielkim dziele ewangelizacyjnym napotyka się na trudności i niebezpieczeństwa. Do najgroźniejszych należą: szatan, ludzka chwiejność i słabość, a także prześladowania, troski tego świata lub bogactwa i inne żądze (por. Mk 4,15-20).

W tej walce ze złem i trudnościami najlepszą bronią jest Eucharystia, sakramentalna obecność zbawiającego Chrystusa. Do wspólnego pokonywania zła należy zaprosić Maryję, która słuchała słowa Bożego, rozważała je i wypełniła, szczególnie poprzez macierzyństwo wobec Syna Bożego.

W przemówieniu pożegnalnym papież podziękował za okazaną przez mieszkańców Hondurasu „harmonię” wiary, pobożności i nadziei składanej na ręce Maryi. Papież wyraził wielką nadzieję na właściwe działania duszpasterskie biskupów, kapłanów, zakonników i zakonnic oraz osób świeckich, pełniących posługę słowa.

⁸⁰ Jan Paweł II, Przemówienie podczas spotkania z członkami Ruchu Liturgii Słowa i katechistów, 1.

⁸¹ Paweł VI, *Evangelii nuntiandi* (8.12.1975).

⁸² Jan Paweł II, Przemówienie podczas spotkania z członkami Ruchu Liturgii Słowa i katechistów, 3.

⁸³ Jan Paweł II, *Catechesi tradendae* (16.10.1979).

7. BELIZE

Belize jest geograficznie małym krajem, politycznie zwanym Hondurasem Brytyjskim. Podobnie jak wiele innych państw członków Wspólnoty Narodów, jest monarchią konstytucyjną, a głową państwa jest brytyjska królowa Elżbieta II. Belize ma także dwuizbowy parlament. Jan Paweł II ogłosił w tym kraju *Orędzie do wszystkich robotników Ameryki Środkowej* (Belize i Haiti).

Orędzie to odnosiło się do zagadnień pracy i godności osoby ludzkiej w świetle nauki społecznej Kościoła. Tekst *Orędzia* został przekazany przedstawicielom robotników wraz z pozdrowieniami i błogosławieństwem dla robotników i ich rodzin.

W *Orędziu* papież przypominał prawdę o pierwszeństwie „pracy” nad „kapitałem”, w drodze do rozwoju przemysłowego krajów Ameryki Środkowej. W tej wykładni społecznej papież nawiązał do swojej encykliki o pracy ludzkiej *Laborem exercens*⁸⁴. W nawiązaniu do ideologii o konieczności walki klas, nauka Kościoła zawiera wskazanie, że nie jest ona koniecznością dziejową. niesprawiedliwości społeczne i różnice gospodarcze pomiędzy ludźmi można i trzeba rozwiązywać drogą dialogu z uszanowaniem godności człowieka, a szczególnie człowieka żyjącego z wykonywanej pracy.

Wobec wymogów i dominacji w niektórych krajach praw rynku, nauka społeczna Kościoła proponuje uwzględnianie na pierwszym miejscu godności człowieka, jego życia rodzinnego i wspólnego dobra całego społeczeństwa. Niezachowanie tych postulatów zawsze prowadzi do



Sanktuarium Męczenników,
Salvador

⁸⁴ Jan Paweł II, *Laborem exercens* (14.09.1981).

uprzedmiotowienia człowieka, do postawienia go w sytuacji trudnej do zniesienia i przeżycia. Dlatego najważniejszą sprawą jest ustalenie sprawiedliwej płacy, za którą pracownik może prowadzić godne życie. Sprawiedliwa płaca w każdym zawodzie i w każdym zarobkowym wysiłku jest sprawdzianem całego ustroju społeczno-ekonomicznego.

Ustalenie sprawiedliwej płacy wykracza poza ścisłe wynagrodzenie, potrzebna jest także współpraca i współdział pracowników z tak zwanymi pracodawcami pośrednimi, a także pracownik powinien znać ustalenia ekonomiczne i handlowe w umowach pomiędzy podmiotami produkcyjnymi, a także mieć wgląd w umowy międzynarodowe.

Kościół może pomagać w ustaleniach sprawiedliwości społecznej, „Kościół – mówił papież – pragnie dobrobytu materialnego dla was i dla waszych rodzin”⁸⁵. Ten dobrobyt jednak nie powinien przysłańca ostatecznego powołania człowieka, jakim jest stała otwartość na Boga i naśladowanie Chrystusa.



Statuetka Jana Pawła II,
Kuria Diecezjalna
w Tegucigalpie, Honduras

7.1. HOMILIA PODCZAS MSZY ŚW. NA LOTNISKU W BELIZE

Papież poruszył zagadnienie prawdziwego ekumenizmu, który zajmuje się problemem jedności Kościoła, a także jednością Kościołów partykularnych, zjednoczonych z własnymi biskupami. Postawa ekumeniczna była szczególnie omawiana na Soborze Watykańskim II. Został opracowany specjalny dokument poświęcony przywróceniu jedności chrześcijan⁸⁶. Zgodnie z nauką o ekumenizmie Jan Paweł II pozdrowił obecnych na spotkaniu „przywódców i członków Kościołów chrześcijańskich i wspólnot kościelnych (...), szczególnie wspólnotę anglikańską i metodystów”⁸⁷.

Jedność wszystkich wyznawców Chrystusa była zapowiedziana i upragniona w modlitwie samego Syna Bożego. Chrystus modlił się, aby jego

⁸⁵ Jan Paweł II, Orędzie do wszystkich robotników Ameryki Środkowej, Belize i Haiti, 6.

⁸⁶ Sobór Watykański II, Dekret o ekumenizmie *Unitatis redintegratio* (21.11.1964).

⁸⁷ Jan Paweł II, Homilia podczas Mszy św. na lotnisku w Belize, 2.

uczniowie stanowili jedno (J 17,21-22), podobnie jak On stanowi jedno z Ojcem Niebieskim (por. J 10,30).

Dekret o ekumenizmie mówi także o świętości życia, Chrystus modlił się w takiej intencji, mówiąc o świętości Trójcy Przenajświętszej. Ekumenizm może być realizowany wtedy, kiedy wszyscy wyznawcy Chrystusa chcą postępować godnie, sprawiedliwie i miłosiernie. Ta jedność ducha może i powinna przemieniać się w jedność zachowań we wzajemnym poszanowaniu.

W postawie wzajemnej akceptacji konieczny jest dialog ekumeniczny prowadzony pomiędzy chrześcijanami żyjącymi blisko siebie, we wzajemnej służbie bliźnim i społeczeństwom. Ekumenizm ponadto nie służy tylko ludzkim celom, polegającym na zacieraniu granic wyznaniowych lub polegającym na rozmywaniu treści autentycznej wiary, a także na niewłaściwym dopuszczaniu do Eucharystii. Przeciwnie „Ekumenizm jest zadaniem ewangelicznym i musi być rozumiany i praktykowany wyłącznie z inspiracji ewangelicznej oraz środkami odpowiadającymi prawdzie Ewangelii, którą wszyscy otrzymaliśmy od Chrystusa”⁸⁸

Na zakończenie homilii papież zachęcił wszystkich do szczerej modlitwy o autentyczną i dobrą jedność chrześcijan.



Dawna stolica, Gwatemala

⁸⁸ Jan Paweł II, Homilia podczas Mszy św. na lotnisku w Belize, 6.

8. HAITI

Jan Paweł II na krótki czas zatrzymał się na Haiti. W przemówieniu powitalnym wspominał wielkie i znaczące wydarzenia historyczne, które dokonały się na tej karaibskiej wyspie. Przyjazd papieża był znakiem powszechności Kościoła i jego miłości do każdego człowieka na całej ziemi.

Na zakończenie Kongresu Eucharystycznego⁸⁹ (Port-Au-Prince, 9.03.1983) papież odprawił Mszę św., na której wygłosił homilię. W wystąpieniu podkreślił, że Eucharystia jest sakramentem miłości i służby. Te cechy Eucharystii, w Kościele, odnoszą się do wszystkich ludzi dobrej woli, do wszystkich wspólnot, niezależnie od koloru skóry i rasy.

Papież podkreślił powszechność Kościoła, ponieważ spotkał się na Haiti z potomkami pochodzenia afrykańskiego, z potomkami z Europy, a także z ludźmi pochodzenia amerykańskiego. Tak wymieszane społeczeństwo wymaga specjalnej uwagi i specjalnego duszpasterstwa, taka mieszanka ras i kultur może współpracować na zasadzie wzajemnej akceptacji i chrześcijańskiej miłości.

W homilii papieskiej znalazł się także polski akcent. Papież mówił: „170 lat temu (1813 r.) wylądowało na tej wyspie 3000 żołnierzy polskich, wysłanych przez okupanta w celu stłumienia powstania ludności walczącej o swą niezawisłość. Żołnierze ci, zamiast zwalczać prawowite dążenia do wolności, sympatyzowali z ludem Haiti (Santo Domingo). Około 300 z nich przeżyło. Ich potomkowie niewątpliwie przyczynili się do rozwoju tego kraju. Zachowali i pielęgnowali tradycje katolickie. Między innymi wzniesli wiele kapliczek Matki Boskiej Częstochowskiej. Słowo Haiti kojarzy się więc z Polakami



Służba liturgiczna do Mszy Świętej

⁸⁹ Jan Paweł II, Homilia podczas Mszy św. na zakończenie Kongresu Eucharystycznego, 1.

i przypomina ciernistą drogę ku wolności oraz staje się nowym źródłem refleksji historycznej”⁹⁰.

To właśnie Eucharystia jednoczy wszystkich, Eucharystia „żywi” pokarmem duchowym, który najbardziej przemawia do świadomości ludzi, tak bardzo różniących się kulturą, historią, a nawet geograficznymi odległościami. Te różnice nie przeszkadzają w realizowaniu chrześcijańskiej miłości i w służbie bliźniemu.

Nie należy jednak zapominać – przestrzegał papież – o dalej istniejących podziałach, o niesprawiedliwościach i nadmiernej nierówności, która sprawdza głód, nędzę i strach przed klęskami nieurodzaju. Wielu robotników rolnych nie może utrzymać się z własnej pracy, a powszechna migracja do miast również nie rozwiązuje problemu braku uprzemysłowionej pracy.

A jednak całe społeczeństwo – mężczyźni, kobiety, dzieci i starcy – ma prawo do godnego życia. Aby to prawo mogło się zrealizować, potrzeba powszechnego dostępu do dóbr i usług, potrzeba bezinteresownej służby ze strony wszystkich. Papież wspominał o środkach przekazu, o odpowiedniej polityce, o wolności wyrażania własnych poglądów. Zapewniał, że zmiany są konieczne i możliwe do realizacji w oparciu o tajemnicę Eucharystii, która jednoczy i uczy poszanowania wszystkiego we wszystkich, w duchu miłości, sprawiedliwości i pokoju.



Figura Jana Pawła II przed Sanktuarium Matki Bożej, Honduras

⁹⁰ Jan Paweł II, Homilia podczas Mszy św. na zakończenie Kongresu Eucharystycznego, 3.

TEMATYKA NAUCZANIA JANA PAWŁA II

8.1. PRZEMÓWIENIE DO RADY KONFERENCJI EPISKOPATÓW AMERYKI ŁACIŃSKIEJ – CELAM⁹¹

W tym przemówieniu Jan Paweł II zachęcił biskupów do ofiarnej służby Ludowi Bożemu, ponieważ zostali oni powołani do głoszenia Słowa Bożego, pomimo licznych trudności, wymagających poświęcenia i wyrzeczenia. Ta posługa biskupia dokonuje się w środowiskach ludów głęboko religijnych, pokładających głęboką nadzieję w Kościele. Religijność ludzi wymaga nieustannego pogłębiania, poprzez nauczanie religii, poprzez sakramenty, poprzez Słowo Boże i pozytywny przykład. „Biskup latynoamerykański – mówił papież – nie może zaniedbywać badania tego rozległego obszaru potrzeb duszpasterskich. Będzie to czynił z bojażnią, którą wywołuje pełna świadomość przyjętego obowiązku wobec Kościoła, ale równocześnie z żywą ufnością w pomoc łaski”⁹².

Biskupi powinni być zaangażowani w duchową misję, powinni poświęcać wszystkie swoje wysiłki, aby zapewnić w swoich diecezjach godziwe



Sanktuarium Męczenników Chrystusa, San Salvador

⁹¹ Było to zgromadzenie członków kierownictwa i delegatów Rady Konferencji Episkopatów Ameryki Łacińskiej oraz otwarcie XIX Zgromadzenia ogólnego CELAM (9.03.1983).

⁹² Jan Paweł II, Przemówienie do Rady Konferencji Episkopatów Ameryki Łacińskiej – CELAM, 1.

życie wiernych i właściwe nauczanie ewangeliczne. Papież podał dokładne wskazówki co do form działalności apostolskiej. Były one następujące:

- „Gromadzenie licznych i wypróbowanych młodych ludzi oraz ich pełne przygotowanie do kapłaństwa lub życia zakonnego;
- Maksymalna troska o osoby świeckie, aby zapewnić ich czynne wejście w życie Kościoła i skuteczne działanie w społeczeństwie;
- Katecheza, jedyne narzędzie wychowania w wierze przyszłych pokoleń, która by je prowadziła ku społecznej aktywności;
- Duszpasterska troska o rodzinę⁹³.

Wszystkie te wskazania ukazują głęboką troskę o rozwój materialny i wzrost duchowy lokalnych Kościołów. Nieustannie trzeba obserwować niedoskonałą rzeczywistość, która wyraża się poprzez: duże sfery nędzy, analfabetyzm, choroby, zepchnięcie na margines, uderzającą niesprawiedliwość, wyzysk jednych przez drugich, poważny brak równości w podziale bogactw i dóbr kultury⁹⁴. Te strefy nieszczęścia i poniżenia godności człowieka każdy powołany biskup powinien dostrzegać i starać się im zaradzić, broniąc potrzebujących przed wyborem różnych ideologii oraz wyborem rewolucyjnych zmian politycznych.

Wszystkie te konflikty stwarzają błędne koło śmierci, przemocy i rozlewu krwi, dlatego biskupi są powołani i wezwani do zaradzenia tym nieszczęściom, zgodnie z przesłaniem Soboru Watykańskiego II.

8.2. ZADANIA CELAM

Organizacja CELAM stała się miejscem spotkania, gdzie pasterze mają możliwość gromadzenia się, aby wymieniać doświadczenia, pomagać sobie nawzajem i dodawać otuchy we wspólnej pracy duszpasterskiej. Dzięki temu można koordynować pracę



Obraz z wizerunkiem Jana Pawła II, Panama

⁹³ Jan Paweł II, Przemówienie do Rady Konferencji Episkopatów Ameryki Łacińskiej – CELAM, 3.

⁹⁴ Por. tamże.

TEMATYKA NAUCZANIA JANA PAWŁA II

duszpasterską we wszystkich diecezjach, a także współpracować szerzej z wszystkimi Kościołami państw Ameryki Środkowej.

Papież docenił działalność 700 diecezji tego regionu, podkreślił wielkie osiągnięcia i wielki wysiłek episkopatów. Oceniał, że pomimo licznych ograniczeń personalnych, na przestrzeni 500-lecia dokonała się skuteczna ewangelizacja. Zachęcił, żeby w obecnym czasie wejść w nową działalność – „Nową w swym zapale, w swych metodach, w swym wyrazie”⁹⁵.

Nowe metody działania polegają na budzeniu powołań i właściwym ich przygotowaniu. Drugim aspektem jest dowartościowanie osób świeckich w Kościele Ameryki Łacińskiej zgodnie z nauczaniem Soboru Watykańskiego II i Konferencji z Puebla⁹⁶.

Papież zaznaczył, że dokument z Puebla jest przeniknięty nauką Soboru Watykańskiego II i jest zgodny z Ewangelią. Dlatego trzeba upowszechniać dokument, „bez zniekształcających redukcji czy niewłaściwego stosowania niektórych jego części lub eliminowania innych”⁹⁷.



Ruiny budowli Majów, Salvador

⁹⁵ Jan Paweł II, Przemówienie do Rady Konferencji Episkopatów Ameryki Łacińskiej – CELAM, 5.

⁹⁶ III Konferencja Episkopatu Ameryki Łacińskiej, Puebla, Meksyk, 28 stycznia 1979 r.

⁹⁷ Jan Paweł II, Przemówienie do Rady Konferencji Episkopatów Ameryki Łacińskiej – CELAM, 4.

PODCZAS PIELGRZYMOK DO AMERYKI ŚRODKOWEJ

W pożegnalnym słowie na lotnisku Port-Au-Prince Jan Paweł II zapewnił zebranych o swojej głębokiej modlitwie, a także wezwał wszystkie inne organizacje światowe do pomocy dla społeczeństwa Haiti.

PODSUMOWANIE

Jan Paweł II przyczynił się do odbudowania pokoju w krajach Ameryki Środkowej. Przekazał naukę społeczną Kościoła. Dostrzegł i wskazał wszystkie problemy religijne i społeczne. Pouczył duchownych i świeckich, jak budować wspólnotę Kościoła powszechnego.

UZUPEŁNIENIE

Jan Paweł II odwiedził ponownie Amerykę Środkową w czasie swoich podróży apostolskich – w lutym 1996 r. i lipcu 2002 r.

W Gwatemali papież przebywał w dniach 5-7 lutego 1996 r. Odwiedził wtedy narodowe sanktuarium w Esquipulas. Papieska homilia poświęcona była męce Chrystusa i potrzebie przyłgnięcia do Jego krzyża. W stolicy Gwatemali Tegucigalpa papież ukoronował obraz Matki Wniebowziętej, która jest patronką miasta.

Jan Paweł II ponownie przybył do Gwatemali w 2002 r. (29-30 lipca). Najważniejszym momentem była Msza św., podczas której kanonizował bł. Piotra od św. Józefa de Betancur, misjonarza, który „był prawdziwie bratem tych wszystkich, którzy żyją w potrzebie i poświęcał się czule i z ogromną miłością dla ich zbawiania”⁹⁸. Papież zachęcał mieszkańców Gwatemali do naśladowania go przez niesienie pomocy chorym, ubogim i biednym. W uroczystości wzięli udział nie tylko Gwatemalczyki, ale także wierni z Salwadoru, Hondurasu, Wysp Kanaryjskich oraz wielu Indian. Wśród nich była także osoba cudownie uzdrowiona za wstawiennictwem nowo kanonizowanego.

Do ponownej wizyty w Nikaragui doszło 7 lutego 1996 roku. Jan Paweł II dokonał zamknięcia Krajowego Kongresu Eucharystycznego poświęconego kultowi Maryjnemu. Papieska homilia dotyczyła świętości rodziny

⁹⁸ Jan Paweł II, Homilia podczas Mszy św. i kanonizacji bł. Piotra od św. Józefa de Betancur. *Budujcie przyszłość w sprawiedliwości i pokoju*, 4, w: Jan Paweł II, *Dzieła zebrane*, t. XII, s. 934.

TEMATYKA NAUCZANIA JANA PAWŁA II

i jej roli w wychowaniu każdego człowieka. Powiedział wtedy: „Rodzina jest z pewnością pierwszym ludzkim środowiskiem, w którym kształtuje się każdy człowiek. Środowisko to wychowuje człowieka, urabia go w duchu rodzinnej kultury. Przyszłość narodów i kultur przebiega przede wszystkim poprzez rodzinę”⁹⁹.

8 lutego 1996 roku Jan Paweł II odwiedził także Salvador. Najważniejszym wydarzeniem była Msza św. sprawowana w intencji umocnienia sprawiedliwości i pokoju. Papież powiedział: „Chrześcijanie muszą się czynnie włączyć w dzieło wychowania do pokoju przez praktykę przebaczenia”¹⁰⁰.



Widok na kościół, Ekwador

⁹⁹ Jan Paweł II, Homilia podczas Mszy św. w parku „Malecón”. *Przyszłość narodów i kultur zaczyna się w rodzinie*, 5, w: Jan Paweł II, *Dzieła zebrane*, t. XII, s. 910.

¹⁰⁰ janpawel2.pl/jan-pawe-II/pielgrzymki1/369-anada-gwatemala-meksyk-23-vii--2-viii-2002 (dostęp: 25.04.2017).

BIBLIOGRAFIA

- Dzieje Ameryki Łacińskiej od schyłku epoki kolonialnej do czasów współczesnych*, t. 1, T. Łepkowski (red.), Warszawa 1977.
- Insegnamenti di Giovanni Paolo II*, VI, 1, Libreria Editrice Vaticana, 1983.
- Jackowski A., Soljan I., *Leksykon pielgrzymek Jana Pawła II*, Kraków 2005.
- Jan XXII, Paweł VI, Jan Paweł I, *Encykliki*, Warszawa 1981.
- Jan Paweł II, *Dzieła zebrane*, Kraków 2009.
- Jan Paweł II, Orędzie radiowo-telewizyjne do Ameryki Środkowej. *Chcę dzielić Getsemani i Kalwarię waszych narodów*, Rzym, 28 II 1983.
- Jan Paweł II w Ameryce Środkowej 2-10 III 1983. Przemówienia i homilie*, J. Sobiepan (opr.), Warszawa 1987.
- Katechizm Kościoła Katolickiego*, wyd. 2 popr., Poznań 2012.
- Papa Juan Pablo II, 1983. *El Salvador, Centro América. Juan Pablo II. Voz, Evangelio y Palabra*. 1983. *Costa Rica. Mensaje del Papa a Los Niños Enfermos, Médicos y Sanitarios*. 1983 *Costa Rica. Visita Y Mensaje del Santo Padre a Sudamérica*, <https://www.microsoft.com/en-ie/store/music/album/papa-juan-pablo-ii/juan-pablo-ii-voz-evangelio-ypalabra/8d6kgx75xghv> (dostęp: 16.05.2017).
- Sobór Watykański II, *Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*, Poznań 2012.

NOWENNA DO OPATRZNOŚCI BOŻEJ

MODLITWA NA KAŻDY DZIEŃ NOWENNY

PIEŚŃ:

Kto się w opiekę odda Panu swemu, a całym sercem szczerze ufa Jemu, śmieje rzecz może: Mam obrońcę Boga, nie przyjdzie na mnie żadna straszna trwoga. Ciebie On z łowczych obieży wyzuje i w zaraźliwym powietrzu ratuje: w cieniu swych skrzydeł zachowa cię wiecznie, pod Jego pióry uleżysz bezpiecznie.

Opatrzności Boża, która wszystkim rządzisz i wszystkim kierujesz – wierzę w Ciebie!

Opatrzności Boża, która czuwasz i opiekujesz się każdym stworzeniem – ufam Tobie!

Opatrzności Boża, która jako Matka najtroskliwsza zaspakajasz na każdy dzień wszystkie potrzeby swych dzieci – kocham Cię, uwielbiam Cię, powierzam się Tobie!

Opatrzności Boża czuwaj nad nami!

Tobie Opatrzności Boża powierzamy tę nowennę w intencji...

DZIEŃ 1

Cały świat, w którym żyjemy, poruszamy się i jesteśmy, jest w rękach Boga. To „w Nim żyjemy, poruszamy się i jesteśmy” (Dz 17,28). To nie On żyje w naszym świecie, lecz to my żyjemy w Jego świecie. On nigdy nie wypuszcza nas ze swoich rąk. Nie traci nas sprzed oczu. Nie gubi planów naszego życia. Inaczej nie byłby Bogiem, ani doskonałą Miłością, ani doskonałą Obecnością. Nie byłby Ojcem i Matką. – „Czyż może niewiasta zapomnieć o swym niemowlęciu, ta, która kocha syna swego łona?

A nawet, gdyby ona zapomniała, Ja nie zapomnę o tobie! Oto wyrąłem cię na obu dłoniach” (Iz 49, 15-16).

LITANIA DO BOŻEJ OPATRZNOŚCI

Kyrie elejson. Chryste elejson. Kyrie elejson.
Chryste, usłysz nas. Chryste, wysłuchaj nas.
Ojcze z nieba, Boże – zmiłuj się nad nami.
Synu, Odkupicielu świata, Boże – zmiłuj się nad nami.
Duchu Święty, Boże – zmiłuj się nad nami.
Opatrzności Boża, godny celu miłości aniołów i ludzi – zmiłuj się nad nami.
Opatrzności Boża, nadziejo naszego zbawienia,
Opatrzności Boża, pociecho Kościoła pielgrzymującego,
Opatrzności Boża, droga do Nieba,
Opatrzności Boża, wyprowadzająca z wszelkich niebezpieczeństw,
Opatrzności Boża, rozdzielająca łaski,
Opatrzności Boża, nieprzebrany skarbie wszelkiego dobra,
Opatrzności Boża, wspierająca sprawiedliwych,
Opatrzności Boża, nadziejo grzeszników,
Opatrzności Boża, ucieczko nieszczęśliwych,
Opatrzności Boża, pomocy we wszelkiej potrzebie,
Opatrzności Boża, ukojenie serc,
Opatrzności Boża, schronienie udręczonych,
Opatrzności Boża, skuteczny leku na wszelkie strapienia,
Opatrzności Boża, nasycenie zgłodniałych,
Opatrzności Boża, wsparcie ubogich,
Opatrzności Boża, podpora wdów i sierot,
Opatrzności Boża, boski przymiecie godny naszego uwielbienia,
Baranku Boży, który gładzisz grzechy świata, przepuść nam, Jezu.
Baranku Boży, który gładzisz grzechy świata, wysłuchaj nas, Jezu.
Baranku Boży, który gładzisz grzechy świata, zmiłuj się nad nami.

P: Wychwalamy Panie, Twoją świętą Opatrzność.

W: I poddajemy się wszystkim Jej wyrokom.

Módlmy się:

Panie, Ojcze wszechmogący i dobry, który przez swą Opatrzność prowadzisz nas i ochraniasz w każdej chwili naszego życia, naucz nas być zawsze posłusznymi Twojej woli, abyśmy kiedyś mogli wielbić Cię i dzięki Ci składać bez końca zjednoczeni w chwale Twego Królestwa. Przez Chrystusa Pana naszego. Amen.

K : OPATRZNOŚCI BOŻA
W: CZUWAJ NAD NAMI

PIEŚŃ:

1. Szczęśliwy kogo Opatrzność Boska, ma w swej opiece niech się nie troska:
W żadnym przypadku ten nie szkodzi, kogo Opatrzność Boska piastuje.
2. Nie tak miedziany mur jest bezpieczny, ani dyament tak trwało wieczny;
Jak kto przy Bogu łaskawym stoi, żadnych się nieszczęść niechaj nie boi.
3. Niechaj się na mnie i świat oburzy, niechaj me serce w żalach zanurzy;
Gdy tylko spojrzysz niebieskie oko, wyjdę z tej toni pewnie wysoko.

DZIEŃ 2

Bóg, który nas stworzył własnymi rękami, nie zakończył swojego dzieła w pierwszej chwili stwarzania. Stwarza nas nieustannie. Nieustannie kształtuje nas na swój obraz i podobieństwo. Więcej – nie chce tego czynić bez naszej woli i bez naszej współpracy. Opatrzność wyraża się w tym, że czuwa nad naszą drogą, prowadzącą do pełni szczęścia, do spełnienia się każdego z nas.

Litania do Bożej Opatrzności

DZIEŃ 3

„Nasz Bóg jest w niebie; czyni wszystko, co zechce” (Ps 115,3), to jednak pozostawia nas istotami całkowicie wolnymi. Więcej, daje nam możliwość uczestnictwa w swojej Opatrzności. Chce, abyśmy czynili sobie ziemię poddaną. Chce, abyśmy się stali Jego pomocnikami (por. 1 Kor 3,9). Ilekroć podejmujemy to pragnienie Opatrzności Bożej, nasze życie staje się opatrnościowe, nawet wtedy, gdy prowadzi przez doświadczenia. Ilekroć natomiast żyjemy własnym życiem, rozmiwiamy się z Bogiem – tylekroć nasze życie zanika, staje się życiem „nieopatrznym”. Przypomina nam o tym święty Paweł: „Albowiem to Bóg jest w was sprawcą i chcenia, i działania zgodnie z Jego wolą” (Flp 2,13).

Litania do Bożej Opatrzności

DZIEŃ 4

Od naszej wiary i zaufania zależeć będzie nasze powierzenie się, lub nie, Opatrzności Bożej. Bóg w swej Opatrzności zawsze pozostanie wierny. Takie zaufanie staje się prawdziwą próbą, gdy naprzeciw naszej wiary w Opatrzność Bożą stanie pokusa zgorszenia z powodu szalejącego zła. W takich momentach bardzo potrzebujemy duchowego wsparcia i obecności innych, którzy wierzą, którzy mają nadal siłę powtarzać z wiarą: „Wszystko w rękach Boga”. „Wierzymy mocno, że Bóg jest Władcą świata i historii. Drogi Jego Opatrzności są dla nas często nieznane. Dopiero u kresu, gdy skończy się nasze poznanie częściowe, gdy zobaczymy Boga „twarzą w twarz” (1 Kor 13,12), w pełni poznamy drogi, którymi Bóg prowadził swoje stworzenie, nawet przez dramaty zła i grzechu, do odpoczynku ostatecznego Szabatu, ze względu na który stworzył ziemię i niebo” (KKK nr 314).

Litania do Bożej Opatrzności

DZIEŃ 5

Pełnienie woli Ojca łączył Jezus ze swoim powołaniem i posłannictwem (J 17,3). Pełnimy wolę Ojca na wzór Jezusa, gdy żyjemy naszym powołaniem, które jest wolą Boga dla nas. Modląc się pamiętajmy, iż prośba, której motywacja i przedmiot są dobre same w sobie, może nie odpowiadać woli Bożej i nie zostać spełniona. Będzie spełniona tylko wtedy, gdy zgadza się z mądrością i wolą Boga: „Jeżeli Pan zechce”, jak pisze św. Jakub (Jk 4,15). Każda prośba o to, by wzrastać w wierze, nadziei i miłości, lub stawać się świętym w całym postępowaniu (por. 1P 1,15), zawsze będzie wysłuchana, ponieważ, jesteśmy tego pewni, „wołą Bożą jest (nasze) uświęcenie” (1Tes 4,3). Bóg nie może na to nie odpowiedzieć. „Ojciec Twój odda tobie”, On ci to da. Kiedy? To sekret Jego mądrości. Bądźmy jednak tego pewni.

Litania do Bożej Opatrzności

DZIEŃ 6

Pełnimy na co dzień wolę Ojca, gdy używamy naszej woli zgodnie z wolą i zamiarem Ojca. Człowiek został stworzony na obraz i podobieństwo Boże. Bóg na początku stworzenia mocą swej woli „rzekł” i stało się. Siłą swej woli wprowadził

porządek i harmonię do chaosu stworzenia. Człowiek mocą swojej woli i Bożej łaski powinien wprowadzić porządek i harmonię w chaos i bałagan swego małego świata. Winien usunąć to, co blokuje działanie Opatrzności Bożej.

Litania do Bożej Opatrzności

DZIEŃ 7

Bóg jest Miłością... Uświadamiamy sobie, że jeśli tak jest, to On ma wobec każdego z nas wspaniały plan miłości, wzywa nas do miłości. Na ten Boży plan miłości Maryja odpowiedziała słowami: „Niech mi się stanie”. Maryja powiedziała swoje „TAK” z pragnieniem i radością. Taka powinna być również nasza postawa. Bo zamysł Boga – wola Boża, to coś pięknego, dobrego, coś pożytecznego dla nas.

Litania do Bożej Opatrzności

DZIEŃ 8

Wiemy, że Bóg jak dobry Ojciec myśli o nas i troszczy się o każdy nasz dzień. Jest „nasz”, ale doświadczamy jak trudno w chwili cierpienia, choroby, próby, powiedzieć „Ojcze”. Najtrudniej jest przyjąć wolę Bożą w cierpieniu. Trzeba się często wraz z Jezusem krwawo pocić, zмагаć wewnętrznie. Światłem i oparciem w takich godzinach jest modlitwa: „Nie moja, ale Twoja wola niech się stanie” (Łk 22 ,42).

Litania do Bożej Opatrzności

DZIEŃ 9

W naszym zwykłym życiu doświadczamy różnych opatrznościowych wydarzeń, cierpień i prób, doświadczamy niepowodzeń, które są potrzebne, aby Bóg, który jest Ojcem, jest Miłością, mógł do nas mówić jasno lub lepiej, by Bóg mógł być w nas słuchanym. Ale nie jest tak, że Bóg decyduje o cierpieniu, niepowodzeniu, chcąc tylko nas doświadczyć. Bóg może przyzwolnić na wiele doświadczeń, bo widzi dalej, niż sięga nasze, nawet największe doświadczenie.

Litania do Bożej Opatrzności

Za zgodą Kurii Metropolitalnej Warszawskiej z dnia 30.03.2016/Nr 704/D/2016.

WYDANE ZESZYTY

Zeszyt o Bożej Opatrzności nr 1

Znaczenie przesłania encykliki Jana Pawła II

„Evangelium vitae”(25.03.1995)

we współczesnej teologii życia. 20-lecie encykliki

Warszawa 2016

ISBN 978-83-65198-12-9

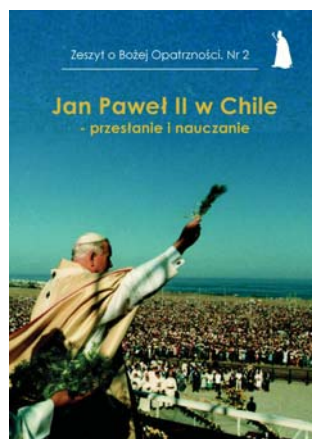


Zeszyt o Bożej Opatrzności nr 2

Jan Paweł II w Chile - przesłanie i nauczanie

Warszawa 2017

ISBN 978-83-65198-14-3



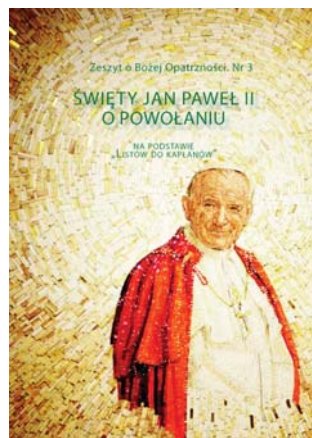
Zeszyt o Bożej Opatrzności nr 3

Jan Paweł II o powołaniu na podstawie

„Listów do Kapłanów”

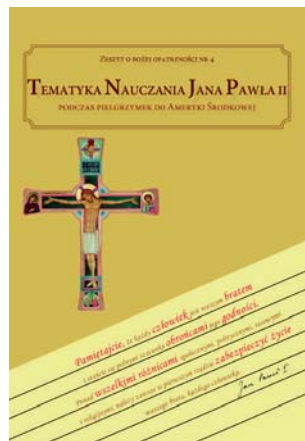
Warszawa 2017

ISBN 978-83-65198-17-4



Zeszyt o Bożej Opatrzności nr 4
**Tematyka nauczania Jana Pawła II podczas
pielgrzymek do Ameryki Środkowej**

Wydanie I, Warszawa 2017
ISBN 978-83-65198-22-8
Wydanie II, Warszawa 2018
ISBN 978-83-65198-44-0



Zeszyt o Bożej Opatrzności nr 5
**Wartość i godność rodziny w nauczaniu
Jana Pawła II**
Warszawa 2017

ISBN 978-83-65198-24-2



Zeszyt o Bożej Opatrzności nr 6
**Dzieciństwo Boże w nauczaniu księdza
Kardynała Stefana Wyszyńskiego i Jana Pawła II**
Warszawa 2017

ISBN 978-83-65198-28-0



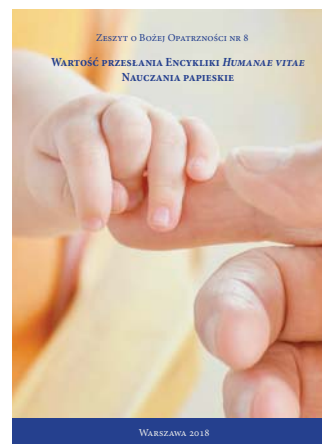
Zeszyt o Bożej Opatrzności nr 7
**Przesłanie moralno-teologiczne Jana Pawła II
w Kolumbii 1-7 lipca 1986**
Warszawa 2018

ISBN 978-83-65198-36-5



Zeszyt o Bożej Opatrzności nr 8
**Wartość przesłania Encykliki *Humanae vitae*.
Nauczania papieskie**
Warszawa 2018

ISBN 978-83-65198-38-9



INSTYTUT PAPIEŻA JANA PAWŁA II

UL. KS. PRYMASA AUGUSTA HLONDA 1
02-972 WARSZAWA

TEL. 22 213 11 90; FAX 22 213 11 92
WWW.IPJP2.PL, E-MAIL: INSTYTUT@IPJP2.PL

ISBN 978-83-65198-44-0

